

Det juridiske fakultet

Dømt til å betale oppreisningserstatning etter en strafferettslig frifinnende dom.

Hvordan kan den fornærmede tilkjennes oppreisningserstatning, når den tiltalte er frifunnet, uten å krenke uskyldspresumsjonen?

Karen Ingeborg Nyman

Masteroppgave i Rettsvitenskap, JUR-3902, Høsten 2019

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	3
1.1	Tema for oppgaven.....	3
1.2	Begrepsavklaring.....	5
1.3	Metodebruk.....	5
1.4	Disposisjon av oppgaven.....	7
2	Om uskyldspresumsjonen.....	8
2.1	Hensynene bak uskyldspresumsjonen.....	8
2.2	Hvem gjelder uskyldspresumsjonen for?.....	11
2.3	Hvem er forpliktet?.....	13
2.4	Konsekvenser ved krenkelse av uskyldspresumsjonen.....	13
3	Om erstatning for frikjente straffbare handlinger.....	14
3.1	Innledning.....	14
3.2	Utfordringer som følge av forskjellige resultater i straffesaker og erstatningsrettssaker.....	16
3.2.1	Beviskrav.....	17
3.2.2	Andre begrunnelser for et to-delt resultat.....	19
3.3	Ensrettingsprinsippet.....	20
3.3.1	Innledning.....	20
3.3.2	Hensyn som taler for et ensrettingsprinsipp.....	20
3.3.3	Hensyn som taler mot ensrettingsprinsippet.....	22
3.3.4	Veien videre.....	23
4	Hvor går terskelen for å krenke uskyldspresumsjonen etter EMD?.....	23
4.1	Innledning.....	23
4.2	Hvordan EMD tolker EMK.....	24
4.3	Tidligere rettstilstand.....	25
4.3.1	Karmøy-saken/Y mot Norge.....	25
4.3.2	Orr mot Norge.....	29

4.3.3	Reeves mot Norge	31
4.4	Rettstilstanden i dag.....	33
4.4.1	Allen mot Storbritannia.....	33
4.4.2	N.A mot Norge	37
5	Hvor går terskelen for å krenke uskyldspresumsjonen etter Høyesterettspraksis?	38
5.1	Innledning.....	38
5.1.1	Å ikke krenke uskyldspresumsjonen - en krevende oppgave.....	39
5.2	HR-2018-1783-A.....	40
5.3	Momenter i en helhetsvurdering.....	44
6	Avsluttende bemerkninger	46
7	Kilder.....	48

1 Innledning

1.1 Tema for oppgaven

Tema for denne oppgaven er uskyldspresumsjonen, jf. EMK art. 6 nr. 2. Nærmere avgrenset vil fokuset være på hvordan uskyldspresumsjonen kan ivaretas i tilfeller hvor en person er frikjent strafferettslig, men pålegges å betale oppreisningserstatning etter skl. § 3-5, herunder kalt delte avgjørelser¹. Jeg ønsker å avgrense mot de tilfeller der uskyldspresumsjonen er krenket på grunn av ytringer utenfor dom, eller i tiden før dommen er avsagt.

Det er adgang etter norsk rett å fremme erstatningskrav i samme rettssak som den tilhørende straffesaken, så lenge erstatningskravet «springer ut av samme handling som straffesaken gjelder», jf. strpl. § 3. Utfallet til erstatningssaken er ikke bundet av utfallet til den strafferettslige saken, hvilket betyr at en person kan frifinnes strafferettslig, og dømmes til å betale erstatning for samme handling. Årsaken til at man kan ha et todelt resultat er at det er ulikt beviskrav på strafferetten og sivilrettens område. Kravet om erstatning kan fremmes av enten den fornærmede eller på vegne av den fornærmede, av for eksempel etterlatte.

Fordi en strafferettslig og en sivilrettslig sak er såpass nært tilknyttet er det lett for at ordvalget som brukes i erstatningsrettslige saker krenker uskyldspresumsjonen. Den tiltalte har krav på at domsgrunnene formuleres slik at han «anses uskyldig inntil skyld er fastslått etter loven», jf. EMK art. 6 nr. 2. Krenkelser av uskyldspresumsjonen har skjedd flere ganger opp gjennom årene, og spesielt utsatte er de sakene der det er avgjort at en strafferettslig frikjent person skal betale oppreisningserstatning.² Krenkelse av uskyldspresumsjonen har blitt konstatert av både Høyesterett og Den europeiske menneskerettsdomstolen (heretter forkortet EMD). Historikken viser herved at det er en krevende balansegang å skulle formulere slike dommer uten å krenke uskyldspresumsjonen. Det burde derfor finnes en tydeligere veiledning på hvordan man på best mulig måte kan gjennomføre erstatningssaker,

---

¹ NOU 2000:33 avsnitt 1.3.

² HR-2003-227-A, HR-2007-85-A, HR-2008-1736-A, HR-2009-2179-A, HR-2012-132-U, HR-2013-83-U, HR-2014-524-U, HR-2014-1411-U, HR-2015-2350-U, HR-2017-2387-U og HR-2018-1783-A, for å nevne noen eksempler.

uten å være i risikozonen for å krenke den straffefrikjente personen sin rett til å bli ansett som uskyldig. Min problemstilling for oppgaven er dermed følgende:

Hvordan kan den fornærmede tilkjennes oppreisningserstatning, når den tiltalte er frifunnet, uten å krenke uskyldspresumsjonen?

Temaet og problemstillingen er innenfor rettsområdene straffeprosess og menneskerettigheter, og oppgaven behandler hva gjeldende rett er på område, men også tanker rundt hvordan gjeldende rett burde være. Problemstillingen besvares ved å analysere rettspraksis både fra EMD og fra Høyesterett. Rettspraksisen kan belyse hvordan uskyldspresumsjonen i berørte tilfeller er tolket av EMD og Høyesterett, og hvilke føringer som er lagt av EMD på hvordan uskyldspresumsjonen skal tolkes. I relasjon til problemstillingen tar jeg opp spesielt Allendommen fra 2013 som har fått en del oppmerksomhet, og stiller spørsmålstegn ved om denne dommen har medført endringer i rettsstilstanden både hos EMD og nasjonalt.

Ordringen med at en kan pålegge en strafferettslig frikjent person å betale oppreisning, kan være utfordrende å skjønne for folk flest. Med tanke på borgernes rettssikkerhet kan det argumenteres for at det er problematisk med ordninger i loven som er krevende å forstå for vanlige borgere, i og med at dette gjør det vanskeligere å innrette seg etter disse ordningene.³ Klarere retningslinjer for hvordan å hindre at uskyldspresumsjonen unødvendig krenkes, kan styrke forståelsen hos folk flest til ordningen. Jeg vil derfor også behandle forslaget til den nye straffeprosessloven, som ble fremlagt i 2016 av straffeprosesslovkomiteen, hvor blant annet ensrettingsprinsippet ble foreslått. Ensrettingsprinsippet innebærer at en strafferettslig frikjent person ikke skal kunne pålegges å måtte betale erstatning. Ensrettingsprinsippet kan derfor sees på som en alternativ strukturell endring som bedre kan sikre at uskyldspresumsjonen ikke krenkes. Det finnes derimot betenkeligheter ved denne nye ordningen, som blir drøftet i hoveddelen.

Videre i denne innledningen går jeg gjennom begrepsavklaringer, metoden som er brukt i oppgaven, hvordan jeg har valgt ut kilder, og hvilken rettskildemessig vekt de har.

---

³ Se blant annet argumentasjonen for grunnlovsrevisjonen, hvor det var ønsket at det gamle språket skulle fornyes for å sikre «borgernes rettssikkerhet» Innst. 281 S (2010-2011) s.1.

1.2 Begrepsavklaring

Følgende forkortelser vil bli brukt i teksten:

- EMD blir brukt som forkortelse på den Europeiske menneskerettsdomstolen.
- EMK vil bli brukt som forkortelse for den europeiske menneskerettskonvensjonen.⁴
- Strpl. brukes som forkortelse for straffeprosessloven.⁵
- Strl. brukes som forkortelse for straffeloven.⁶
- Tvl. brukes som forkortelse for tvisteloven.⁷
- Skl. brukes som forkortelse for skadeerstatningsloven.⁸

Med delte avgjørelser menes det avgjørelser hvor en straffesak går i en retning, og den sivilrettslige saken får et motsatt utfall.

Erstatning og oppreisningserstatning vil brukes om hverandre om det samme begrepet. Det samme gjelder mellom begrepene erstatningssak og sivilrettssak/sivilrettslig sak.

1.3 Metodebruk

Innenfor rettsområdene straffeprosess/menneskerettigheter er det et sterkt vern om legalitetsprinsippet. At legalitetsprinsippet råder betyr at lovens ordlyd står sterkt som tolkningskilde sammen med rettspraksis, og at andre rettskilder som f.eks. reelle hensyn er lite akseptert. Lovteksten er derfor en viktig rettskilde på dette område. Relevante lovtekster i denne oppgaven er straffeprosessloven, straffeloven, skadeerstatningsloven, tvisteloven, samt EMK. I tillegg bruker jeg følgende rettskilder: Rettspraksis fra Høyesterett og EMD, samt juridisk litteratur.

Metoden som brukes i oppgaven vil i hovedsak være å analysere dommer fra EMD og Høyesterett/lagmannsretten. I dette utvalget har dommene fra EMD hovedtyngden i rettskildematerialet. Jeg legger hovedvekten på dommene fra EMD, fordi rettskildeområdet

---

⁴ Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 1950.

⁵ Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 1986.

⁶ Lov om straff (Straffeloven) av 2005.

⁷ Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 2005.

⁸ Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) av 1969.

for oppgaven er menneskerettigheter, og den ledende autoriteten på menneskerettsområdet er EMD.⁹ Domstolen legger føringer for hvordan menneskerettskonvensjonen skal tolkes i medlemslandene.

Imidlertid vil ikke en analyse kun av EMD-dommer gi et godt nok bilde av gjeldende rett på område. Formålet med oppgaven er også å finne ut hvordan uskyldspresumsjonen har blitt implementert av norske domstoler. Av rettspraksis i Norge har Høyesterettspraksis størst rettskildemessig vekt¹⁰. De fleste domsanalysene vil derfor være av Høyesterettspraksis. I tillegg har jeg også valgt å analysere noen avgjørelser fra lagmannsretten. Det hender ofte at lagmannsretten er den instansen som har krenket uskyldspresumsjonen, hvorved Høyesterett imidlertid bare konstaterer at det har skjedd en krenkelse. I tilfeller hvor det derimot var Høyesterett som selv hadde krenket uskyldspresumsjonen, var det naturlig å analysere Høyesterettsdommen.

Jeg har lagt spesielt vekt på noen dommer, deriblant Allen-dommen fra 2013 og en Høyesterettsdom fra 2018.

Året 2013, når *Allen-dommen* ble avsagt¹¹, anses av flere som et skifte i hvordan man bedømte om uskyldspresumsjonen ble krenket. Allen-dommen er derfor en sentral dom i denne oppgaven. På grunn av endringene som ble presentert i denne dommen ønsker jeg å se om praksisen har endret seg nasjonalt sett etter 2013, og om Høyesterett vektlegger de samme momentene som ble anvendt i Allen-dommen.

*Høyesterettsdommen fra 2018*¹² er en nasjonal dom som anvendte vektlagte momenter i Allen-avgjørelsen. Det er en aktuell Høyesterettsdom å analysere, fordi den illustrer godt hvordan Høyesterett har innrettet seg etter momentene i Allen-dommen.

Det er også noen dommer fra før 2013 som har fått en del oppmerksomhet i oppgaven. En av disse dommene er Karmøy-saken, som har blitt omtalt mye i media.¹³ Selve behandlingen av saken i norsk rett, og den senere behandlingen hos EMD, er gode eksempler på hvor grensene lå tidligere for at uskyldspresumsjonen ble ansett for å være krenket. I tillegg belyser også

---

⁹ Jørgen Aall (2018) s.43.

¹⁰ Nils Nygaard (2015) s.205.

¹¹ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*.

¹² HR-2018-1783-A.

¹³ HR-1999-63-A.

saken noen betenkeligheter med selve ordningen vi har i dag, som tillater straffespørsmålet og oppreisningsspørsmålet å bli behandlet samtidig.

Jeg referer også til noen forarbeider. Blant annet i forbindelse med behandlingen av ensrettingsprinsippet. Grunnen til at jeg legger en større vekt på forarbeider, og kommentarer i juridisk teori i denne delen, er fordi drøftelsene vil være mer preget av en *de lege ferenda* drøftelse, altså hvordan retten bør være på rettsområdet, i stedet for å ha fokus på *de lege lata*, altså hvordan retten faktisk er, som resten av oppgaven behandler.

1.4 Disposisjon av oppgaven

Jeg vil benytte følgende disposisjon for min besvarelse av oppgavens problemstilling.

I kapittel 2 gir jeg først en generell bakgrunn for uskyldspresumjonen, hvilke rettskilder den bygger på, hensyn bak uskyldspresumjonen, og hvilke konsekvenser som følger dersom uskyldspresumjonen krenkes.

Kapittel 3-5 er selve hoveddelen av oppgaven, og består av to deler. Del 1, kapittel 3, handler om adgangen i norsk rett til å ha delte avgjørelser: Hvorfor har vi mulighet til å tilkjenne oppreisningserstatning til en fornærmet, når den tiltalte er frikjent? For å svare på dette vil jeg redegjøre for det ulike beviskravet som det opereres med i strafferetten og sivilretten. Jeg stiller spørsmålstegn med hvorvidt muligheten til å ha delte avgjørelser best ivaretar uskyldspresumjonen, eller om det eventuelt finnes en bedre ordning. Hvilke argumenter taler for denne ordningen, og hvilke argumenter taler mot? I den forbindelse vil jeg drøfte det nye lovforslaget til straffeprosessloven, hvor akkurat dette spørsmålet blir satt på spissen. En alternativ løsning som er nevnt i lovforslaget til den nye straffeprosessloven, er et ensrettingsprinsipp. Jeg vil drøfte dette prinsippet, og vise til for og mot argumenter angående det å eventuelt anvende ensrettingsprinsippet i stedet for modellen med delte avgjørelser, som vi har i dag. I denne diskusjonen er det spesielt hensynene til den frikjentes rettigheter, satt opp imot den fornærmedes rettigheter, som gjør seg gjeldende.

I Del 2, kapittel 4 og 5, vil jeg gjennomgå hva som kan gjøres uavhengig av om lovforslaget blir vedtatt. Hvordan kan man forhindre at uskyldspresumjonen krenkes i formuleringene som gjøres i domsslutningene? Her vil jeg gjennomgå rettspraksis, først fra EMD, og deretter

fra Høyesterett. Hovedfokuset vil være på den tidligere nevnte Allen-dommen. Jeg gjennomgår de viktigste kriteriene som nevnes der, og sammenligner hvordan dette har endret rettstilstanden. Jeg skal også se på Høyesterett sin praksis de siste årene, etter at Allen-avgjørelsen kom, for å se om avgjørelsen har endret rettstilstanden i Norge. Har Norge innrettet seg etter momentene i Allen-avgjørelsen, eller følger vi i hovedsak tidligere etablert praksis?

Jeg ønsker gjennom praksis fra EMD og fra Høyesterett å prøve å avklare hvilke uttalelser man kan komme med i erstatningssaker etter frifinnende dom, og hvordan uheldige uttalelser eventuelt kan reddes inn av sakens natur og kontekst.

2 Om uskyldspresumsjonen

2.1 Hensynene bak uskyldspresumsjonen

Uskyldspresumsjonen er nedfelt i menneskerettighetene, EMK art. 6 nr. 2, SP art. 14 nr. 2, samt i den norske grunnloven etter grunnlovsrevisjonen i 2014, Grl. § 96:

«Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven».

Også før uskyldspresumsjonen ble vernet av EMK, og nå også av grunnloven, ble prinsippet ansett som sikker sedvanerett.¹⁴ Uskyldspresumsjonen er en menneskerettighet som innebærer at mennesker har rett til å presumeres som uskyldig inntil endelig dom er avsagt.¹⁵

Høyesterett har uttalt at uskyldspresumsjonen: «Beskytter (...) den som er mistenkt for en straffbar handling, mot at det i rettsavgjørelser eller andre uttalelser fra offentlige myndigheter blir gitt uttrykk for at han er skyldig uten at han tidligere er kjent skyldig i straffesak».¹⁶ Både direkte uttalelser om at personen er skyldig, men også utsagn som ytrer mistanke om at personen er skyldig rammes av konvensjonen.¹⁷

---

¹⁴ Asbjørn Strandbakken (2003) s.129.

¹⁵ Jørgen Aall, *Rettsstat og Menneskerettigheter*, Fagbokforlaget, (2018) s.476.

¹⁶ HR-2003-227-A, avsnitt 22.

¹⁷ John. T. Johnsen «Hva ble Norge dømt for i Strasbourg?» (2006) avsnitt 2.1.2.

Uskyldspresumsjonen er et «et særlig viktig rettsstatsprinsipp», ifølge Høyesterett.¹⁸ At uskyldspresumsjon anses som et «særlig viktig» rettsstatsprinsipp gjør oppgaven å verne om uskyldspresumsjonen i utpreget grad viktig. Dette vil blant annet si at man ved anvendelse av prinsippet bør være veldig forsiktig med å foreta innskrenkende tolkninger.¹⁹ Det at menneskerettighetene, og dermed uskyldspresumsjonen, ble tatt inn i grunnloven under grunnlovsrevisjonen, viser også hvor viktig det er å beskytte en slik grunnleggende rettighet.²⁰

Uskyldspresumsjonen er et grunnleggende prinsipp på straffeprosessens område.²¹ Det mest grunnleggende uttrykket for uskyldspresumsjonen har vi i straffeprosessens bevisregler. Både det strafferettslige strenge beviskravet, og det faktum at bevisbyrden påligger påtalemyndigheten, er et utslag av uskyldspresumsjonen.²² Det er derfor i hovedsak de prosessuelle reglene i strafferetten som påvirkes av uskyldspresumsjonen. Følgende liste viser noen eksempler på områder hvor uskyldspresumsjonen kommer til anvendelse²³:

- Dommerne skal ikke ha noen forutinntagelser før rettsaken om personen er skyldig eller ikke.²⁴
- Påtalemyndigheten har bevisbyrden, og den tiltalte kan ikke avkreves å måtte føre bevis for sin uskyld, jf. Rt. 2014 s. 1292 avsnitt 15.
- Enhver tvil skal komme tiltalte til gode, Dok 16 2011-2012 s. 130 (Rapport til stortingets presidentskap).
- Gi et vern mot selvinkriminering, Rt. 2014 s.1292 avsnitt 15.

Kjernen i denne oppgaven er imidlertid å behandle uskyldspresumsjonens vern mot utsagn i domsgrunner, som kan skape tvil om den tiltaltes skyld.

Uskyldspresumsjonen bygger på de grunnleggende rettighetene om at alle har krav på en «rettferdig og offentlig rettergang», jf. EMK art. 6 nr. 1. Ved anvendelse av uskyldspresumsjonen er det spesielt to hensyn som begrunner hvorfor prinsippet er i kraft: Hensynet til en rettferdig rettergang, og hensynet til effektivitet i rettssystemet.

---

¹⁸ HR-2014-2472-A, avsnitt 14.

¹⁹ HR-2018-1909-A avsnitt 45.

²⁰ Dok.nr.16 (2011-2012) s.13.

²¹ Dok.nr.16(2011-2012) s.130.

²² Jørgen Aall, *Rettsstat og Menneskerettigheter*, Fagbokforlaget,(2018) s.476.

²³ *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*, s.56.

²⁴ Asbjørn Strandbakken (2003) s.27.

Uskyldspresumsjonen skal sørge for en rettferdig rettergang for den enkelte person. Spesielt innenfor strafferetten er det viktig at man søker etter å minimere rettsavgjørelser som straffer feil person. «Ileggelse av straff er et alvorlig inngrep i borgerens rettssfære, og man må derfor søke å minimalisere risikoen for at man griper feil».²⁵ Har man en rettsstat som til stadighet straffer uskyldige, eller hvor prosessen med hvem som blir straffet fremstår som mer eller mindre vilkårlig, vil dette kunne skape frykt og svekket tillit til rettssystemet i samfunnet.²⁶ Korrekt beskyttelse av uskyldspresumsjonen i et rettssystem øker sjansene for at de som er uskyldige ikke blir dømt, og at de som faktisk er skyldige blir dømt. Uskyldspresumsjonen er derfor en viktig menneskerettighet, som har stor innvirkning på borgernes tillit til rettsvesenet. Samtidig vil uskyldspresumsjonen vernet om at det blir gitt rettferdig behandling til hver enkelt i samfunnet.

Det andre hensynet som begrunner uskyldspresumsjonen, er effektivitet i rettssystemet. Da spesielt med tanke på en effektiv kriminalitetsbekjempelse innenfor rettssystemet. På grunn av blant annet uskyldspresumsjonen har vi et høyt beviskrav på strafferettens område. Det høye beviskravet på strafferettens område kan fra et kortsiktig perspektiv virke bremsende på en effektiv kriminalitetsbekjempelse, i og med at strafferettens beviskrav krever at det må bevises utover enhver rimelig tvil²⁷ at personen har gjort handlingen som han/hun er tiltalt for. Det kreves mye for å klare å bevise at en person er skyldig uten noen rimelig tvil til stede. Det er derfor ikke utenkelig at det er flere tilfeller hvor skyldige personer blir frikjent, kun fordi man ikke har klart å oppfylle det strafferettslige beviskravet. Uskyldspresumsjonen kan derfor ut ifra et helt umiddelbart perspektiv sees som et hinder for effektivitet. Hadde man i stedet hatt et lavere beviskrav på strafferettens område, for eksempel sannsynlighetsovervekt, kan det tenkes at man ville klart å få straffet flere personer som faktisk er skyldige. Men dette er imidlertid kun et overflatisk og kortsiktig perspektiv. I sammenheng med at flere skyldige kan blitt straffet med et lavere beviskrav, ville det også fått konsekvensen at flere uskyldige blir straffedømt. En lavere terskel for å straffe noen ville dermed ført til flere uriktige domfellelser, som igjen på lang sikt ville kunne ført til lavere tillit til rettsvesenet. Et lavt tillitsforhold til rettsvesenet kan i lengden gi borgerne en følelse av maktesløshet og likegyldighet. Dette kan videre føre til høyre kriminalitet i samfunnet, som er den motsatte

---

²⁵ Asbjørn Strandbakken (2003) s.69.

²⁶ Dok.nr.16(2011-2012) s.130.

²⁷ Se blant annet HR-2018-1705-U hvor denne formuleringen av beviskravet er lagt til grunn.

effekten av det som er ønskelig.²⁸ Uskyldspresumsjonen kan derfor anses som en rettighet som styrker effektiviteten i rettssystemet. Visstnok fører det med seg en del arbeid å faktisk kunne bevise utover enhver rimelig tvil at personen har gjort handlingen de er tiltalt for, men i det lange løp sikrer det et rettssystem som enkeltindivider har tillit og respekt til.

Det skal sies at selv om uskyldspresumsjonen anvendes, er dette ikke i seg selv en garanti for at folk ikke blir straffet uskyldig. Menneskelige feil vil alltid skje, men det er i hvert fall et sikkerhetsnett som er ment å kunne beskytte, flest mulig, fra å bli dømt uskyldig.

2.2 Hvem gjelder uskyldspresumsjonen for?

Vilkårene for uskyldspresumsjonens anvendelse finner vi i EMK art. 6 nr. 2. Ordlyden påpeker at vernet om uskyldspresumsjonen gjelder for «enhver». At «enhver» er vernet av uskyldspresumsjonen, innebærer at alle fysiske personer har rett til å anses som uskyldig inntil endelig dom faller.²⁹ Det avgrenses i denne oppgaven mot å behandle hvorvidt juridiske personer omfattes av begrepet «enhver».

Videre gjelder uskyldspresumsjon kun for «enhver» som er «siktet for en straffbar handling»/ «criminal charge». Strengt etter ordlyden betyr dette at uskyldspresumsjonen kun gjelder i tilfeller hvor man er siktet i en straffesak. Hva som ligger i uttrykket «criminal charge» har blitt fastslått i EMD-dommen «Engel and others v. The Netherlands»³⁰, hvor det ble fremsatt de såkalte Engel-kriteriene. Det er tre alternative vilkår, hvor det er nok at et av kriteriene er oppfylt for at saken skal anses som en «criminal charge». Vilkårene er:

1. At forholdet er definert som straff etter nasjonal rett.³¹
2. At handlingen har en strafferettslig karakter.³²
3. Det må vurderes hvor alvorlig sanksjonene som personen risikerer å få er. Jo mer alvorlig sanksjonene er, jo tettere opp mot en «criminal charge» er det.³³

---

²⁸ Asbjørn Strandbakken (2003) s.72.

²⁹ Jørgen Aall, *Rettsstat og Menneskerettigheter*, Fagbokforlaget, (2018) s.477.

³⁰ EMDs dom 8.juni 1976, *Engel and others v. The Netherlands*.

³¹ EMDs dom 8.juni 1976, *Engel and others v. The Netherlands*, avsnitt 82.

³² EMDs dom 8.juni 1976, *Engel and others v. The Netherlands*, avsnitt 82.

³³ EMDs dom 8.juni 1976, *Engel and others v. The Netherlands*, avsnitt 82.

I de fleste tilfeller vil ikke en erstatning verken være definert som straff i norsk rett, eller ha strafferettslig karakter. En sanksjonen i form av erstatningsutbetaling har heller ikke en alvorlighetsgrad som skulle tilsies å være av strafferettslig karakter.

Derimot kan forholdet falle inn under begrepet «criminal charge» hvis «erstatningssaken likevel [er] forbundet til straffesaken på en slik måte at den falt inn under virkeområdet til artikkel 6(2)». ³⁴ En slik helhetsvurdering har blitt gjort av EMD i de fleste sivilrettslige saker, hvor det har vært spørsmål om en mulig krenkelse av uskyldspresumsjonen.

Uskyldspresumsjonen kommer derfor til anvendelse også på den sivilrettslige delen, så lenge den er nært nok forbundet til straffesaken. Straffebegrepet etter EMK omfatter dermed mer enn hva straffebegrepet i norsk nasjonal rett gjør.

Uskyldspresumsjonen ville hatt et begrenset virkeområde dersom det kun hadde det begrensede bruksområde som ordlyden først gir inntrykk av. En frifunnet person har i en sivilrettslig sak et behov for å anses som uskyldig, på lik linje med en person som ikke enda er straffedømt. Hvis en frifunnet person ikke kan bli vernet av uskyldspresumsjonen, er det mulig å argumentere for at rettigheten grenset til å gi kun en «illusorisk» og «teoretisk» beskyttelse. I flere EMD-dommer har det blitt presisert at menneskerettighetene skal være mer enn bare illusoriske og teoretiske, og faktisk ha en praktisk betydning for borgerne. ³⁵

Det ble videre lagt til grunn i Rushiti-dommen at uskyldspresumsjonen også skal gjelde etter en frifinnelse:

«The Court, thus, considers that once an acquittal has become final – be it an acquittal giving the accused the benefit of doubt in accordance with article 6 § 2 – the voicing of any suspicion of guilt, including those expressed in the reasons for the acquittal, is incompatible with the presumption of innocence». ³⁶

Det samme gjelder personer som har vært siktet i en straffesak som har blitt henlagt. ³⁷ Det er flere grupperinger som kunne vært drøftet mer inngående, som vernes av

---

³⁴ Ringvold v. Norway, norsk sammendrag.

³⁵ Blant annet: EMDs dom 9.oktober 1979 *Airey mot Irland*, avsnitt 24.

³⁶ EMDs dom 21.mars 2000 *Rushiti mot Østerrike*, avsnitt 31.

³⁷ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 94, og Jørgen Aall, *Rettsstat og Menneskerettigheter*, Fagbokforlaget, (2018) s.478.

uskyldspresumsjonen, men avgrensningen i denne oppgaven settes til å kun behandle de som har vært tiltalt strafferettslig, og deretter frifunnet.

2.3 Hvem er forpliktet?

Hvem som er den forpliktende part finner vi i EMK art. 1:

«De høye Kontraherende Parter skal sikre enhver innen sitt myndighetsområde de rettigheter og friheter som er fastlagt i del I i denne konvensjon».

«De høye kontraherende parter» blir forstått som staten. Staten er dermed parten som skal sørge for at menneskerettighetene overholdes, og har dermed en sikringsplikt³⁸.

Sikringsplikten er både en positiv, og negativ forpliktelse. Staten skal både sikre menneskerettighetene positivt, ved for eksempel å treffe lover og tiltak som verner om menneskerettighetene, samt sikre rettighetene negativt ved å forhindre at de gjør krenkende handlinger mot borgerne.³⁹ At staten har dette ansvaret innebærer videre at også alle offentlige organer plikter å overholde denne sikringsplikten.⁴⁰

2.4 Konsekvenser ved krenkelse av uskyldspresumsjonen

Det rettslige utgangspunktet for hvilke konsekvenser krenkelser av menneskerettigheter gir finnes i EMK art. 13, som sier at personer som har fått sine rettigheter krenket har rett på «effective remedy». Høyesterett har opp gjennom årene tolket hva som kreves for at det skal foreligge en effektiv «remedy» for de som har fått uskyldspresumsjonen krenket.

Når uskyldspresumsjonen blir krenket, er det spesielt to utfall som kan skje. Det første er situasjoner hvor krenkelsen ikke har hatt innvirkning på resultatet. De deler av dommen som krenker uskyldspresumsjonen er i de tilfellene ikke en avgjørende faktor for hvilket utfall dommen fikk. Det andre er situasjoner hvor krenkelsen av uskyldspresumsjonen derimot har innvirket på resultatet, og resultatet av dommen kunne blitt et annet dersom uskyldspresumsjonen ikke hadde blitt krenket.

---

³⁸ HR-2019-1606-U.

³⁹ Jørgen Aall, Rettsstat og Menneskerettigheter, Fagbokforlaget, (2018) s.58.

⁴⁰ John. T. Johnsen «Hva ble Norge dømt for i Strasbourg?»(2006) avsnitt 2.1.2.

I det første tilfellet, hvor krenkelsen av uskyldspresumsjonen ikke har hatt noen innvirkning på resultatet, er den vanligste reaksjonen å konstatere at det foreligger en krenkelse, men at anken forkastes.⁴¹ Selve konstateringen av krenkelsen, og faktum at Høyesterett uttrykker at de distanserer seg fra lagmannsrettens språkbruk er, ifølge Høyesterett, en tilstrekkelig reparasjon for krenkelsen. Begrunnelsen for at dette anses som en tilstrekkelig reparasjon av krenkelsen; er ifølge Høyesterett at det kan «vanskelig ses at den ankende part ved en slik behandling kan oppnå noen større grad av reparasjon for menneskerettskrenkelsen enn om Høyesterett konstaterer at lagmannsretten har krenket uskyldspresumsjonen og tar avstand fra lagmannsrettens begrunnelse».⁴²

I de tilfeller hvor krenkelsen av uskyldspresumsjonen derimot kan tenkes å ha innvirket på resultatet, har utfallet vært at lagmannsrettens dom oppheves.⁴³ Dermed må saken behandles på nytt i lagmannsretten, uten å krenke uskyldspresumsjonen igjen.

3 Om erstatning for frikjente straffbare handlinger

3.1 Innledning

Utgangspunktet i norsk strafferett etter straffeprosessloven av 1887 § 442 var at den tiltalte måtte bli strafferettslig dømt for at man kunne pålegge den tiltalte å betale oppreisningserstatning for handlingen. Det var med andre ord et ensrettingsprinsipp på dette område. Mer om ensrettingsprinsippet blir nevnt nedenfor i avsnitt 3.3

I 1981 ble det åpnet for mulighet til å fellesbehandle det sivilrettslige erstatningskravet, og det strafferettslig kravet. Dette innebar at resultatet av det sivilrettslige kravet ikke lenger var avhengig av hva utfallet til det strafferettslige kravet ble.⁴⁴ Det sivilrettslige kravet sto nå på egne ben,⁴⁵ og skulle avgjøres på et selvstendig grunnlag.⁴⁶

Hensynene som ligger til grunn for dagens system finner vi uttrykt i forarbeidene til straffeprosessloven. I forarbeidene fra 1969 er det hensynene til god prosessøkonomi og

---

⁴¹ Noen eksempler på dette: HR-2003-227-A, HR-2007-85-A, HR-2008-1736-A og HR-2009-2179-A.

⁴² HR-2003-227-A, avsnitt 43.

⁴³ HR-2018-1783-A, avsnitt 41.

⁴⁴ HR-1999-63-A.

⁴⁵ Asbjørn Strandbakken (2003) s. 542.

⁴⁶ HR-1994-63-B.

rimelighetsbetraktninger som blant annet lå til grunn for ordningen.⁴⁷ Straffesaken og den etterfølgende erstatningssaken er to saker som ofte har en nær tilknytning til hverandre siden det er et krav at erstatningssaken «springer ut av» samme forhold som straffesaken, jf. strpl. § 3. Det var derfor et naturlig valg å behandle dem samtidig. Det sparer, både rettssystemet og partene i rettssaken for tid og utgifter, i stedet for å måtte føre to ulike rettssaker, hvor store deler av temaet ville ha blitt behandlet dobbelt opp. Et annet viktig hensyn som lå til grunn for endringene var et ønske om å utvide «fornærmedes adgang til å få sine borgerlige krav pådømt».⁴⁸ Det innebar en styrking av fornærmedes stilling.

Dagens rettslige utgangspunkt for at sivilrettslige krav skal kunne behandles samtidig med det strafferettslige kravet, finner vi i strpl. § 3:

«Rettskrav som fornærmede eller andre skadelidte har mot siktede, kan etter reglene i kap. 29 fremmes i forbindelse med sak som nevnt i § 1 eller § 2, såfremt rettskravet springer ut av samme handling som saken gjelder».

Sivile krav kan altså behandles samtidig med en straffesak, dersom de «springer ut av samme handling». Rent språklig sett kan dette forstås som at det må foreligge årsakssammenheng mellom den strafferettslige handlingen og det sivilrettslige kravet. De mest typiske eksemplene på sivile krav som har årsakssammenheng med det strafferettslige krav er oppreisningserstatning som følge av en strafferettslig handling. Den som kan fremme slike erstatningskrav i forbindelse med en straffesak, er ifølge bestemmelsen «fornærmede eller andre skadelidte», jf. strpl. § 3

Muligheten til å pålegge en frikjent person å betale erstatning til den fornærmede, tross hans frifinnelse, benyttes i flere Høyesterettsdommer. Allerede i en dom fra 1992 ble det uttrykt som sikker rett «at pådømmelsen av de borgerlige krav ikke [er] avhengig av avgjørelsen av straffespørsmålet. Det vil således kunne avsies både fellende og frifinnende dom for de borgerlige krav uansett avgjørelsen av skyldspørsmålet».⁴⁹

Det rettslige utgangspunktet for oppreisningserstatning er skl. § 3-5. Oppreisningserstatning kan tilkjennes den fornærmede i de tilfeller det «forsettlig eller grovt aktløst», jf. skl. §3-5

---

⁴⁷ NUT 1969:3 s.146.

⁴⁸ NUT 1969:3 s.355.

⁴⁹ HR-1992-153-K s.402.

første ledd, er «voldt skade på person», jf. skl § 3-5 a) eller det er «tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3», jf. skl. § 3-5 b).

Videre, om hvordan det rent praktisk skal gjennomføres vil reguleres av straffeprosesslovens kapittel 29 om sivile krav. Jeg skal ikke gå nærmere inn på hvordan dette gjøres rent praktisk, ettersom det ikke er en del av oppgavens problemstilling. Fokuset mitt i denne oppgaven, er de situasjonene hvor det strafferettslige kravet ender i frifinnelse, mens det sivilrettslige kravet ender i domfellelse.

3.2 Utfordringer som følge av forskjellige resultater i straffesaker og erstatningsrettssaker

I det følgende belyser jeg hvilke aktuelle problemer og motstridende hensyn som oppstår når man skal pålegge en strafferettslig frikjent person å betale erstatning. Det finnes flere eksempler fra rettspraksis hvor utfordringer kommer til syne. En av de mest kjente sakene er Karmøy-saken. I Karmøy-saken var spørsmålet hvem som hadde drept Birgitte Tengs. Personen som til slutt ble dømt for drapet, ble etter noen år frikjent. I forbindelse med denne frikjennelsen ble det stilt spørsmål om erstatning skulle tilkjennes de pårørende. Jeg vil gå mer i dybden på denne dommen i avsnitt 4.3.1.

I Karmøy-erstatningssaken presiserte lagmannsretten at hendelsesforløpet som ble lagt til grunn, ble lagt til grunn i en erstatningsrettslig sammenheng. Som Høyesterett påpekte hadde lagmannsretten vært påpasselig med ikke å foreta en strafferettslig skyldkonstatering.⁵⁰ Høyesterett kom derfor til resultatet at lagmannsretten var innenfor standarden på hvordan man pålegger en frikjent person å måtte betale erstatning, og at lagmannsretten ikke hadde krenket uskyldspresumsjonen.

Selv om dommen ble ansett av Høyesterett å være innenfor grensene for hva som anses som korrekt anvendelse av loven, kan det være vanskelig for folk flest å forstå logikken.⁵¹ Når samme sak kan få to ulike resultater er det lett at utfallet fremstår som selvmotsigende.

---

⁵⁰ HR-1999-63-A.

⁵¹ Høringssvar fra Agder Lagmannsrett til NOU 2016: 24 s.117.

Hvordan er det dermed mulig å komme til to ulike konklusjoner, frikjent strafferettslig og dømt sivilrettslig?

3.2.1 Beviskrav

Grunnen til at det er mulig å pålegge en person som er frikjent et erstatningsansvar, er fordi det er ulike beviskrav på strafferettens og sivilrettens område.

På strafferettens område er beviskravet for å kunne dømme noen som skyldig, at det blir bevist utover en enhver rimelig og fornuftig tvil⁵² både at vedkommende har begått den straffbare handlingen, og at personen har handlet med tilstrekkelig grad av skyld. Da må det kunne bevises med cirka 90 % sannsynlighet eller mer⁵³, at den tiltalte har gjort den strafferettslige handlingen. Prinsippet om at all tvil som er fornuftig eller rimelig, skal komme tiltalte til gode er lagt til grunn i rettspraksis, og omtales som et «gammelt og grunnleggende rettsikkerhetsideal».⁵⁴ Indirekte finner vi prinsippet lovfestet i Grl. § 96, som sier at ingen kan dømmes uten etter lov, eller straffes uten etter dom. Grunnen til at bevisbyrden er så høy på strafferettens område er fordi «konsekvensene av en uriktig fellende dom er mye større enn en uriktig frifinnelse».⁵⁵ EMK art. 5 nr. 1 legger til grunn at «personlig frihet» er en grunnleggende menneskerettighet. Derfor må det være et strengt beviskrav for å gjøre inngrep i denne rettigheten til frihet som alle borgere skal kunne nyte godt av.

På sivilrettens område er beviskravet for å kunne pålegge noen et erstatningsansvar, at det kan bevises at personen har gjort den erstatningsbetingende handlingen med alminnelig sannsynlighetsovervekt. Alminnelige sannsynlighetsovervekt vil si at det må kunne bevises at personen har gjort den erstatningsbetingende handlingen med 51 % sannsynlighet, eller mer. I visse tilfeller kan beviskravet heves. Det kan blant annet heves til *klar* sannsynlighetsovervekt i tilfeller hvor saken fremstår som spesielt klanderverdig, og saken derfor kan tenkes å få konsekvenser for den saksøktes moralske omdømme.⁵⁶ Men selv om terskelen kan heves, vil den aldri kunne heves til et så høyt nivå som beviskravet på strafferettens område.

---

⁵² HR-2018-1705-U.

⁵³ Asbjørn Strandbakken (2003) s. 543.

⁵⁴ HR-1998-59-A, s.1947 og HR-2007-17-A, avsnitt 10.

⁵⁵ HR-1998-59-A s. 1947.

⁵⁶ HR-1996-57-B.

Som nevnt vil det strafferettslige beviskravet ligge på over 90 %, mens det sivilrettslige beviskravet vil ha en minimumsgrense på 51 %. En slik prosentfordeling ser ryddig og forståelig ut på papiret, men anvendt i praksis er balansegangen mellom hvilke tilfeller som kan bevises med sannsynlighetsovervekt, og tilfeller som kan bevises utover enhver rimelig tvil, en mer komplisert øvelse. Som en forklaring på folkets reaksjon på at den tidligere tiltalte i Karmøy-saken ble dømt til å betale erstatning, uttalte advokaten til den tidligere tiltalte, Arvid Sjødin: «– Dommen er en veldig uheldig dom. Det er veldig vanskelig, i hvert fall for vanlige folk, å regne ut skyldighet i prosenter. Dommen er en skam».⁵⁷

Det er ikke helt klart hva advokat Arvid Sjødin mente da han sa at dommen er en skam. Dommen fulgte en praksis som var korrekt etter norsk rett. At Karmøy-saken hadde større mediedekning gjorde nok at folk flest fikk den med seg, og kjente til utfallet av saken. Dermed var det også forventet at flere mennesker engasjerte seg i saken, og uttrykte sine meninger om erstatningsspørsmålet. At mange enkeltmennesker ikke var enige i utfallet av saken, gjør dog ikke utfallet av dommen mindre riktig.

Advokat Arvid Sjødin hadde allikevel et poeng da han sa at det er *vanskelig* «[...] for vanlige folk å regne ut skyldigheten i prosenter [...]».⁵⁸ De mange reaksjonene etter Karmøy-saken viste et godt bilde på hvordan «folk flest» oppfattet situasjonen. Blant annet var det avisoppslag som formidlet lokalbefolkningens frykt for drapsmannen som fikk gå fritt blant dem, forvirring til hvordan rettssystemet egentlig fungerte, og følelse av maktesløshet.⁵⁹ Det å måtte betale erstatning for handlinger som man er frikjent for, var i allmennhetens øyne en reell skyldkonstatering, selv om det formelt sett ikke ble ansett som slik etter loven. Hvorvidt en person er 90 % skyldig eller 51 % skyldig utgjør ikke så stor forskjell når det kommer til stykket da personen per definisjon fortsatt ansees som skyldig.

Karmøy-saken ble anket inn for EMD, hvor det ble konstatert krenkelse av uskyldspresumsjonen.⁶⁰ Begrunnelsen for hvorfor uskyldspresumsjonen ble ansett som krenket, gjennomgår jeg i nærmere detalj under avsnitt 4.3.1

---

⁵⁷ NRK (2018).

⁵⁸ NRK (2018).

⁵⁹ NOU 2000:33 s.29.

⁶⁰ EMDs-dom 11.februar 2003 Y mot Norge, avsnitt 47.

Selv om Norge krenket uskyldspresumsjon i Karmøy-saken, var det altså ikke nødvendigvis selve ordningen med å kunne behandle sivile krav samtidig med et strafferettslig krav som EMD slo ned på. Det var kun en kritikk av hvordan dommen hadde blitt formulert. EMD uttalte selv at de hadde «godtatt den norske praksisen med å idømme erstatning for handlinger man er strafferettslig frifunnet for». ⁶¹

3.2.2 Andre begrunnelser for et to-delt resultat

I tillegg til forskjellig beviskrav på strafferettens og sivilrettens område, finnes det også andre mulige begrunnelser for hvorfor retten i noen tilfeller kan komme til to ulike resultater i straffesaker og i sivilrettsaker.

For det første er det i lagmannsretten en ulik flertalls sammensetning som kreves for strafferettslige avgjørelser, enn for sivilrettslige avgjørelser. For å ta avgjørelser til «ugunst» overfor den siktede i lagmannsretten, jf. Strpl. § 35, kreves det fem av syv dommerstemmer. For sivile saker derimot kreves det kun alminnelig flertall, jf. tvl. § 19-3(4). Som eksempel vil derfor en person som anses som skyldig av kun fire dommere, ikke ha nok flertall til å dømmes strafferettslig, men ha nok flertall til å dømmes sivilrettslig. Begrunnelsen for at det kreves fem av syv dommer som stemmer for skyldig i straffesaker, er basert på de samme hensynene som ble lagt til grunn for det strenge beviskravet i straffesaker, nemlig vernet om uskyldspresumsjonen.

Et annet eksempel på at utfallet kan bli forskjellig er de tilfeller hvor den tiltalte har blitt frikjent på grunn av nødverge, jf. strl. § 18. Erstatningsrettslig kan personen da likevel bli dømt til å måtte betale for skaden, jf. skl. § 1-4

Man kan stille spørsmålsteget ved om det er mulig å avhjelpe på utfordringene som kommer til syne i disse sakene hvor oppreisningserstatning tilkjennes, mens personen strafferettslig er frikjent. Den smale balansegang mellom når uskyldspresumsjonen er krenket, og når den ikke er krenket, vanskeliggjør situasjonen. Tilliten til rettsvesenet styrkes heller ikke av at en person omtales som skyldig i den sivilrettslige delen av dommen, samtidig som han frikjennes i den strafferettslige. Som nevnt innledningsvis er det blant annet akkurat tilliten til rettssystemet som uskyldspresumsjonen er tenkt å skulle beskytte. Det bør derfor være mulig

---

⁶¹ HR-2018-1783-A avsnitt 22.

å gjennomføre både den strafferettslige, og sivilrettslige saken, uten å minske uskyldspresumsjonens kraft. Derfor går jeg først gjennom lovforslaget, som er kommet i 2016, om ensrettingsprinsippet.

Jeg vil også se på et annet alternativ, nemlig å gjøre seg mer bevisst på hvordan å formulere dommer slik at de ikke krenker uskyldspresumsjonen. Jeg vil se på retningslinjene som er gitt av EMD på hvordan man formulerer delte avgjørelser, uten å krenke uskyldspresumsjonen.

3.3 Ensrettingsprinsippet

3.3.1 Innledning

I NOUen for 2016⁶² ble det foreslått å avskaffe dagens ordning med at sivile erstatningsrettslige krav kan avgjøres samtidig med det strafferettslige kravet. Den foreslåtte ordningen fra 2016 er ikke ny, og har tidligere vært i kraft under straffeprosessloven av 1887. Det er delte meninger om hvilken løsning som er den beste; dagens ordning, eller det nye forslaget som ble foreslått.

Den nye ordningen som har blitt foreslått innført kalles ensrettingsprinsippet.

Ensrettingsprinsippet innebærer at utfallet av straffesaken, og den sivile saken må gå i samme ensrettede spor. Dersom personen frifinnes strafferettslig, må personen også frifinnes sivilrettslig. Derimot er det ingenting i veien for at en strafferettslig person som dømmes strafferettslig, frifinnes fra å betale oppreisningserstatning. Det ensrettede sporet gjelder kun for det førstnevnte tilfellet.

3.3.2 Hensyn som taler for et ensrettingsprinsipp

Grunnen til det har blitt foreslått å innføre ensrettingsprinsippet, er fordi et sprikende resultat i en og samme sak kan være problematisk. Lovutvalgets uttalelse understøtter dette:

«Utvalget mener et slikt sprikende resultat i samme sak er problematisk, fordi det svekker frifinnelsen for straffekravet. Dessuten byr det på betydelige utfordringer å

---

⁶² NOU 2016: 24.

behandle sivile krav etter en frifinnelse for straffekravet, særlig fordi det følger av Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. 2 at retten i en slik situasjon ikke kan uttrykke seg på en måte som sår tvil om skadevolders strafferettslige uskyld. Med et ensrettingsprinsipp unngår man disse uheldige virkningene».⁶³

At en siktet person, som viser seg å være uskyldig, ender opp med å betale oppreisningserstatning for noe vedkommende ikke har gjort, er ingen heldig situasjon for et rettssystem som ønsker å bevare tilliten og respekten blant befolkningen. Dommer Flock, som var i mindretall i Karmøy-saken, uttrykte: «Når en domstol først har funnet at tiltalte ikke var gjerningsmann for den «handling som saken gjelder», kan retten etter min mening ikke i den samme dom pålegge tiltalte oppreisningserstatningsansvar med den begrunnelse at han likevel har begått den samme «handling»».⁶⁴

Den tiltalte har generelt sett en sterk vernet stilling i straffesaker. For å nevne noen av rettighetene som følger av dette sterke vernet, har tiltalte krav på forsvarer, jf. strpl. § 94, og rett til beskyttelse av uskyldspresumsjonen, som blant annet innebærer rett til å ikke måtte forklare seg verken for politiet eller i retten, jf. strpl. §§ 90 og 232.

Det skal også nevnes at det er ikke tenkt at den fornærmede skal være helt uten noen form for erstatningsmuligheter tross at den tiltalte strafferettslig frikjennes. Fra utvalgets side er det foreslått en løsning som er tenkt å ivareta begge hensynene. Løsningen er at i de tilfeller hvor fornærmedes krav gjelder «krenkelse eller forsøk på krenkelse av livet, helsen eller friheten», kan den fornærmede søke godtgjøring fra staten.⁶⁵ Tanken er at en statlig voldsofferstatning skal kunne gi den økonomiske kompensasjonen for skaden som er påført.

Det er flere parter som har støttet den statlige ordningen. Advokatforeningen responderte positivt på ordningen med en statlig voldsofferstatning. De ga sin tilslutning til lovforslaget, og mente at det er en ordning som vil på en tilfredsstillende måte ivareta den fornærmedes stilling.⁶⁶ Fornærmede får den økonomiske erstatningen som han/hun har krav på, uten at det

---

⁶³ NOU 2016: 24 s.115-114.

⁶⁴ HR-1999-63-a, s.1380.

⁶⁵ Advokatbladet (2016).

⁶⁶ Høringssvar på NOU 2016:24 fra Den Norske Advokatforeningen.

påfører den tiltalte, som er frifunnet, noen form for skyld. Ikke heller Finans Norge så noen betenkeligheter med en støtteordning fra staten til fornærmede.⁶⁷

Det kan derimot stilles spørsmålsteget ved, om problemstillingen egentlig kan klassifiseres som et rent økonomisk spørsmål. Det er med andre ord to tungtveiende hensyn i hver sin retning som man må se hen til og anerkjenne i debatten. Videre skal jeg se nærmere på motargumentene til ensrettingsprinsippet.

3.3.3 Hensyn som taler mot ensrettingsprinsippet

Forslaget til gjeninnføringen av ensrettingsprinsippet har blitt kritisert av flere og hensynet til fornærmedes rettigheter, står sterkt som et motargument. I de tilfeller man ikke klarer å bevise utover enhver rimelig tvil at den siktede har gjort den skadevoldende handlingen, så vil fornærmede risikere å stå uten mulighet til oppreisning for den tort og smerte vedkommende har blitt påført. Det var akkurat hensynet til den fornærmedes rettigheter som førte til at ensrettingsprinsippet i utgangspunktet ble avskaffet i 1981; ⁶⁸som forklart av Høyesterett i senere tid: «Bakgrunnen er at en fornærmet som er uten alminnelige partsrettigheter i en straffesak, ikke skal miste sitt erstatningskrav som følge av en frifinnende dom i straffesaken».⁶⁹

Som nevnt ovenfor i avsnitt 3.3.2 så er det foreslått en alternativ løsning der staten dekker oppreisningskravet. Men tross denne løsningen, så er det betenkeligheter ved ensrettingsprinsippet. En erstatningssum fra staten kan visst nok sikre økonomisk kompensasjon for den «tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art», jf. skl. §3-5 første ledd, den fornærmede har blitt påført. Derimot er det slik at de fleste som har vært utsatt for en skadevoldende handling, ikke nødvendigvis har kun et behov i form av økonomisk kompensasjon. I tillegg vil det ofte være et underliggende behov for at de fornærmede også får en viss anerkjennelse for at handlingene har blitt begått. En anerkjennelse av at de har blitt trodd, og at det til en viss grad har blitt påført, noen form for konsekvenser, for den tiltalte, på grunn av handlingen som med sannsynlighetsovervekt har blitt begått. Disse hensynene dekkes ikke nødvendigvis ved en statlig ordning om

---

⁶⁷ Høringssvar på NOU 2016:24 fra Finans Norge.

⁶⁸ NOU 2016: 24 s.492-493.

⁶⁹ HR-1996-57-B s.869.

oppreisningserstatning. En statlig oppreisningserstatning anerkjenner kun retten til en økonomisk kompensasjon fordi fornærmede har blitt påført «tort og smerte».⁷⁰ Det er ingen dom hvor den tiltalte selv må stå ansvarlig for handlingene som eventuelt har blitt gjort.⁷¹

Retten til en rettferdig rettergang er en rettighet som ikke bare tiltaltes rettigheter vernes av. Den fornærmedes rettigheter er også beskyttet av EMK art. 6 nr. 1, som handler om retten til en rettferdig rettergang, og retten til å «få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol». At fornærmede ikke får avgjort det sivile kravet om oppreisning i en rettergang, er betenkelig i debatten om å fjerne adgangen til å behandle sivile krav etter en frifinnende straffedom.⁷²

3.3.4 Veien videre

Frem til et eventuelt ensrettingsprinsipp blir innført, eller ikke innført, er det viktig at uskyldspresumsjonen allikevel blir vernet om, så godt det lar seg gjøre. Det bør være mulig å formulere en dom med både en strafferettslig frifinnelse, og en sivilrettslig dom om oppreisningserstatning, uten at uskyldspresumsjonen krenkes. Jeg skal i de følgende to kapitlene se nærmere på hvordan EMD har uttalt at dette skal gjøres, for så deretter å gjennomgå hvordan dette har blitt gjort i praksis i Norge med noen Høyesterettsdommer og lagmannsrettsdommer som eksempler.

4 Hvor går terskelen for å krenke uskyldspresumsjonen etter EMD?

4.1 Innledning

For å besvare spørsmålet om hvor terskelen for å krenke uskyldspresumsjonen går etter EMD, er det aktuelt å se hen til hvilke retningslinjer og normer som EMD vektlegger. Det er imidlertid viktig å presisere at EMD ikke er en fjerde ankeinstans etter Høyesterett. EMD er

---

⁷⁰ Skl. §3-5 første ledd

⁷¹ Høringssvar på NOU 2016: 24 fra Agder Lagmannsrett.

⁷² Høringssvar på NOU 2016: 24 fra Agder Lagmannsrett og Anne Robbestad.

tiltenkt å fungere som en internasjonal domstol som kontrollerer hvorvidt nasjonalstatene overholder konvensjonens rettigheter og friheter.⁷³

4.2 Hvordan EMD tolker EMK

Viktigste rettskilden som EMD anvender for å tolke EMK er ordlyden. Dette er i tråd med Wienkonvensjonen art. 31 (1) som sier at konvensjoner skal «be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose».

I tillegg til å tolke konvensjonen strengt etter ordlyden, som Wienkonvensjonen legger vekt på, så skal EMK også tolkes som «a living instrument which ... must be interpreted in the light of present day conditions».⁷⁴ EMD har en dynamisk tolkningsstil⁷⁵, og dermed en stor rettsskapende rolle på menneskerettens område. EMD tillegger også rettspraksis og verdioppfatninger fra konvensjonsstatene vekt, spesielt på de områdene som kan sies å være innenfor konvensjonsstatenes «margin of appreciation», hvor statene dermed har større skjønnsmessig frihet.⁷⁶ Eksempler på et slikt område hvor statene er gitt en skjønnsmessig margin er for eksempel i forbindelse med tolkning av EMK art. 9 om tanke-, samvittighets- og religionsfrihet.⁷⁷ Begrunnelsen er at: «In matters of general policy, on which opinions within a democratic society may reasonably differ widely, the role of the domestic policy-maker should be given special weight».⁷⁸

---

⁷³ Frode Elgesem, «Tolkning av EMK – Menneskerettsdomstolens metode» *Lov og Rett*, 2003 avsnitt 3.10.

⁷⁴ EMDs dom 25.april 1978 *Tyrer mot Storbritannia*, avsnitt 31.

⁷⁵ EMDs dom 7.juli 1989 *Soering mot Storbritannia*, avsnitt 102.

⁷⁶ Se blant annet EMDs dom 28.juli 2011, *Nunez mot Norge*, avsnitt 68.

⁷⁷ EMDs dom 01.juli 2014 *S.A.S mot Frankrike*, avsnitt 129.

⁷⁸ EMDs dom 01.juli 2014 *S.A.S mot Frankrike*, avsnitt 129.

4.3 Tidligere rettstilstand

4.3.1 Karmøy-saken/Y mot Norge

I Karmøy-saken ble en mann tiltalt for seksuelt overgrep og drap. I tingretten ble vedkommende dømt strafferettslig. Saken ble anket videre til lagmannsretten hvor han ble frikjent strafferettslig, men dømt til å betale oppreisningserstatning til foreldrene til den fornærmede. Det ble anket videre til Høyesterett over den erstatningsrettslige delen. Spørsmålet overfor Høyesterett var om det var en forutsetning for at et borgerlig rettskrav kunne pådømmes etter strpl. § 3 at den tiltalte «ikke er blitt frifunnet for å ha begått den handling som kravet springer ut av». ⁷⁹ Dette spørsmålet ble besvart negativt, og lagmannsrettens dom ble stadfestet. Førstvoterende slo fast at det var adgang til å pålegge den strafferettslig frikjente personen å betale erstatning. Høyesterett vurderte også videre hvorvidt uskyldspresumsjonen hadde blitt krenket konkret i denne saken, og førstvoterende uttalte at «selv om lagmannsretten på enkelte punkter nok kunne ha valgt andre ord og uttrykk, kan lagmannsretten ikke på noe sted ses å ha foretatt noen strafferettslig skyldkonstatering». ⁸⁰ Det skal sies at saken ikke var avgjort enstemmig, men hadde en dissens på 3-2.

Saken ble til slutt lagt frem for EMD, heretter kalt Y mot Norge, som kom frem til at uskyldspresumsjonen hadde blitt krenket på grunnlag av at domsgrunnene ble formulert slik at de «overstepped the bounds of the civil forum». ⁸¹

Det var spesielt en setning som EMD fremhevet som en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Utsagnet som EMD slo ned på var at det forelå «klar sannsynlighetsovervekt for at A har begått de forbrytelser mot D han ble tiltalt for». ⁸² Akkurat nøyaktig hva i denne setningen som var den krenkende faktoren ble ikke presisert av EMD. Det kan tenkes at det var uttrykket «klar sannsynlighetsovervekt» som var den måten å formulere seg på som «overstepped the bounds of the civil forum». ⁸³

---

⁷⁹ HR-1999-63-A, s.1370.

⁸⁰ HR-1999-63-A, s.1379.

⁸¹ EMDs dom 11.februar 2003 *Y mot Norge*, avsnitt 46.

⁸² EMDs-dom 11.februar 2003 *Y mot Norge* avsnitt 44 og LG-1998-260-2.

⁸³ EMDs-dom 11.februar 2003 *Y mot Norge* avsnitt 46.

Utgangspunktet i norsk rett er sannsynlighetsovervekt, som beviskravet for sivilrettslige saker. Imidlertid er det slått fast at ved særlig belastende faktum kan beviskravet skjerpes til klar sannsynlighetsovervekt.⁸⁴ Beviskravet var i *Y mot Norge* hevet til «klar sannsynlighetsovervekt» på grunn av sakens belastende faktum. Drøftelsene rundt problemstillingen om den tiltalte hadde påført fornærmede en skadevoldende handling, ble derfor målt opp mot beviskravet om klar sannsynlighetsovervekt. Det skjerpede beviskravet om klar sannsynlighetsovervekt har vært kritisert i juridisk teori. Blant annet har Strandbakken stilt seg spørrende til det skjerpede sannsynlighetskravet, og uttalt at: «Jo strengere beviskrav som praktiseres i erstatningssaken, jo nærmere kommer man det strafferettslige beviskrav». ⁸⁵ Drøftelsene i den erstatningsrettslige delen i delte avgjørelser er allerede i seg selv tett knyttet til den strafferettslige delen. Et skjerpet beviskrav kan dermed føre til at terskelen for å krenke uskyldspresumsjonen blir enda lavere. Det kan derfor tenkes at ved å beholde beviskravet nede på vanlig sannsynlighetsovervekt i alle sivile saker, kan bidra til å senke antall dommer som krenker uskyldspresumsjonen. Det er naturlig å tenke at det var det skjerpede beviskravet som også EMD slo ned på som en krenkelse av uskyldspresumsjonen i *Y mot Norge*.

Imidlertid er det andre ting som tyder på at det ikke var akkurat denne delen av uttrykket, som var det problematiske overfor EMD. Samme dag som *Y mot Norge* ble avsagt, ble det også behandlet en annen norsk sak for EMD, *Ringvold-saken*, som hadde en lignende problemstilling. I denne saken ble det også uttalt at det hadde vært «klar sannsynlighetsovervekt» for at personen hadde gjort handlingen han var tiltalt for.⁸⁶ Men i *Ringvold-saken*, ble det ikke konstatert krenkelse av uskyldspresumsjonen.

I Ringvold-saken ble en mann frifunnet for seksuelle overgrep mot en mindreårig. I lagmannsretten ble det ikke tilkjent erstatning til fornærmede. Fornærmede anket dommen til Høyesterett, som kom til at det forelå klar sannsynlighetsovervekt for at den tiltalte hadde gjort handlingene han var tiltalt for, og den tiltalte ble dermed pålagt å betale oppreisningserstatning til den fornærmede. Problemstillingen var om oppreisningserstatningen ble ansett som en straffesiktelse mot den frikjente personen, altså slik at uskyldspresumsjon ville blitt ansett som krenket. EMD kom frem til, i motsetning til i

---

⁸⁴ HR-2005-1654-A avsnitt 28.

⁸⁵ Asbjørn Strandbakken (2003) s.546.

⁸⁶ HR-1996-57-B s.872.

Y mot Norge saken, at det ikke var noen ord eller uttrykk i dommen som hadde noen strafferettslig karakter, og dommen rokket derfor ikke ved frifinnelsen i den strafferettslige saken.⁸⁷ I og med at det var det samme beviskrav som ble lagt til grunn i Ringvold-saken, som i Y mot Norge, om klar sannsynlighetsovervekt for at personen hadde gjort den tiltalte handlingen, tydet det på at det må være andre trekk ved Y mot Norge som førte til en krenkelse av uskyldspresumsjonen.

I juridisk teori har Krokeide kommet med en interessant observasjon rundt dette. Han mente at det avgjørende i Y mot Norge, som førte til at uskyldspresumsjonen ble krenket, var at det ble lagt til grunn det samme bevismaterialet i domsgrunnsetningen for den sivile saken, som i straffesaken. Som han sa selv: «Det var på grunn av dette felles avgjørelsesgrunnlaget at det forelå «a sufficient link to the earlier criminal proceedings».⁸⁸

En ting som skilte Y mot Norge fra Ringvold-saken, var nettopp at i Y mot Norge ble det erstatningsrettslige kravet behandlet i samme rettssak som det strafferettslige kravet, mens i Ringvold-saken ble den erstatningsrettslige saken behandlet for seg, i en egen sivil sak. Å behandle en erstatningssak i en egen sak fører til at man ikke i like stor grad bygger sitt avgjørelsesgrunnlag på det som er lagt til grunn i den strafferettslige saken. Det å ha strafferettslig og sivilrettslig sak behandlet i hver sin rettssak kan tenkes å ha en positiv effekt, ved at det bidrar til en større terskel for å krenke uskyldspresumsjonen.

Angående løsningen med å operere med to atskilte rettssaker, en for straffesaken og en for sivilrettssaken, har Strandbakken uttalt i en artikkel:

«At avgjørelsen om straff og avgjørelsen om erstatning treffes i to forskjellige prosesser med et visst mellomrom kan kanskje medføre at en fellende dom i erstatningssaken ikke vil virke så undergravende på den frifinnende straffedom som når begge krav avgjøres med en dags mellomrom».⁸⁹

Selv om en adskillelse av avgjørelsene om straff og erstatning vil kunne skape et mindre tydelig bånd mellom den strafferettslige avgjørelsen, og den sivilrettslige avgjørelsen, er det

---

⁸⁷ EMDs-dom 11.februar 2003 *Y mot Norge*.

⁸⁸ Kjetil Krokeide (2003).

⁸⁹ Asbjørn Strandbakken (1998) s.551.

ikke den mest praktiske løsningen. Noe som også Strandbakken påpekte videre i artikkelen. Det å måtte føre to rettsaker istedenfor en vil være både mindre effektivt, og mer kostbart.

Imidlertid må det presiseres at det også finnes motargument for at det var det felles avgjørelsesgrunnlaget som var den krenkende faktoren i Y mot Norge. EMD påpekte tidligere i Y mot Norge at «the language employed by the High Court» krenket uskyldspresumsjonen.⁹⁰ Dette er en klar henvisning til at språket som var brukt krenket uskyldspresumsjonen. Setningen som EMD spesielt trakk frem er, som nevnt ovenfor: «klar sannsynlighetsovervekt for at A har begått de forbrytelser mot D han ble tiltalt for». I tillegg til å nevne at beviskravet er «klar sannsynlighet», sies det også i denne setningen at «A har begått de forbrytelser mot D han ble tiltalt for». Bruken av ordet «forbrytelse» ble ikke brukt i Ringvold-saken, og skiller dermed språket i Y mot Norge, fra språket i Ringvold-saken.

Det å si at personen hadde begått forbrytelsen, og kanskje spesielt det å benytte ordet «forbrytelse», hører hjemme i en strafferettslig terminologi. Det å anvende strafferettslig terminologi i erstatningssaken gjør skillet mellom den strafferettslige saken, og den sivilrettslige saken mindre. Språket som ble brukt, i Y mot Norge, ble ansett som den avgjørende faktoren for at uskyldspresumsjonen ble krenket.

En kan derfor ved å se hen til vurderingene som nå er gjort, av Y mot Norge og Ringvold-saken, forutsette at EMD sin praksis på dette område har vært en ganske streng bedømmelse av hvilke ord og uttrykk som brukes. Det har ikke vært rom for at strafferettslige ord og uttrykk blir anvendt i en sivilrettslig dom. For å unngå å krenke uskyldspresumsjonen har det vært viktig å være nøye med hvilke ord og uttrykk som blir brukt for å beskrive hvorfor personen må betale oppreisningserstatning.

Jeg skal videre se på flere dommer fra tiden før Allen mot Storbritannia ble avsagt, for å se om denne praksisen har vært konsistent.

---

⁹⁰ EMDs dom *Y mot Norge*, avsnitt 46.

4.3.2 Orr mot Norge⁹¹

Orr mot Norge handlet om en britisk pilot som var tiltalt for voldtektshandlinger mot en flyvertinne på et hotell på Gardemoen. Han ble frikjent strafferettslig, men ble dømt til å betale oppreisningserstatning til den fornærmede. Begrunnelsen for at oppreisningserstatning ble tilkjent ble framstilt av lagmannsretten på følgende måte:

«På bakgrunn av at flertallet har funnet det bevist med klar sannsynlighetsovervekt at A ved bruk av vold har tiltvunget seg samleie med B, er vilkårene for tilkjennelse av erstatning og oppreisning tilstede».

Saken gikk for lagmannsretten, og resultatet ble opprettholdt av Høyesterett.

Når saken ble bragt inn for EMD, konkluderte de med at uskyldspresumsjonen hadde blitt krenket. Grunnen til at det forelå en krenkelse, er at domsgrunnene, som EMD uttalte:

«(...)covered practically all those constitutive elements, objective as well as subjective, that would normally amount to the criminal offence of rape».⁹²

Det var de sterke båndene til den strafferettslige saken, både i ordene og uttrykkene som ble brukt, som førte til at det forelå en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Hendelsesforløpet som ble beskrevet for å kunne pålegge oppreisningserstatning brukte de samme objektive og subjektive beskrivelsene som ble brukt for å dekke det strafferettslige voldtektsbegrepet. For den subjektive delen ble det beskrevet av lagmannsretten at den tiltalte «skjønte» at den fornærmede ikke ønsket seksuell omgang. Dette er med andre ord en beskrivelse av det strafferettslige kravet om at handlingen er gjort med forsett. Også objektivt ble handlingen uttrykt strafferettslig ved at det ble uttrykt at den tiltalte «tiltvang seg samleie ved å benytte en slik grad av vold at handlingen lot seg gjennomføre».⁹³ Det var med andre ord ikke stor forskjell på hvordan dommen var formulert i den sivilrettslige- og den strafferettslige delen.

Spesielt ordet «vold» ble ansett av EMD som et uheldig ord å bruke i en sivilrettslig dom, da det har sterk tilknytning til strafferetten. Det presiseres imidlertid at ordet «vold» ikke

---

⁹¹ EMDs dom *Orr mot Norge* 15.mai 2008.

⁹² EMDs dom *Orr mot Norge* 15.mai 2008 avsnitt 51.

⁹³ LE-2003-60 Flertallet: avsnitt 1.

nødvendigvis bare brukes på strafferettens område. Det vil derfor kunne forekomme tilfeller hvor det anses som en krenkelse å anvende ordet «vold», men det kan også tenkes tilfeller hvor dette ordet ikke fører til en krenkelse. I denne saken landet EMD på det førstnevnte tilfellet. I og med at ordet kunne tolkes begge veier, og at det i denne saken ble brukt på en typisk strafferettslig måte, ble det ansett som en krenkelse.

Det var i tillegg til ordet «vold» brukt et stort omfang av strafferettslig terminologi. EMD anerkjente at det var presisert i dommen at det var et ulikt beviskrav på strafferettens og sivilrettens område, og at erstatningsansvaret ikke ville røkke ved frifinnelsen. Disse presiseringene eller «cautionary statements», som EMD kaller det, kunne derimot ikke rette opp det store omfanget av strafferettslig terminologi som hadde blitt brukt.⁹⁴

En kan derfor videre slå fast, ut ifra EMDs praksis, at det er et viktig moment å presisere forskjellen i beviskravet på strafferettens og sivilrettens område, men at dette i seg selv ikke er nok. Hvilke ord og uttrykk som brukes er av stor viktighet. Den strafferettslig terminologi må forbeholdes den strafferettslige delen, og sivilrettslig terminologi for den erstatningsrettslige delen. EMD viste dermed hvor viktig det er i utformingen av delte avgjørelser å være bevisst på at man befinner seg på to ulike rettsområder, og deretter anvender riktig terminologi.

Det må imidlertid nevnes at det var en sterk dissens, 4-3, til konklusjonen i *Orr mot Norge*. Jebens, som var en av de medvirkende dommerne, trakk blant annet frem at det fantes viktige momenter i dommen som allikevel skilte den strafferettslig delen fra den sivilrettslige delen. Han mente at resultatet burde ha vært at det ikke forelå en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Disse momentene mente han burde ha blitt lagt større vekt på.

Det første han nevner er forskjellen i beviskravet på strafferetten og sivilretten. Han legger vekt på hvor nødvendig tilgangen til å kunne få erstatning, tross en frifinnende dom, er. Denne retten lovfestes i EMK art. 6 nr. 1 om «access to court».

Videre trakk han frem, at så vidt han kunne se, ble det ikke brukt et stort omfang med strafferettslig terminologi. Terminologien som ble brukt var nødvendig for å kunne beskrive hvorfor den skadelidte hadde krav på erstatning. Visstnok var beskrivelsene i erstatningssaken

---

⁹⁴ EMDs dom *Orr mot Norge* 15.mai 2008 avsnitt 51.

og straffesaken til tider nokså like, men så bygger også erstatningssaken på den strafferettslige saken, og ordene som ble brukt «was necessary in order to present sufficient grounds for establishing civil liability».

Det burde vært lagt vekt på, mente han, at formålet med en erstatningsrettslig oppreisning, skiller seg vesentlig fra formålet til straff i straffesaken. Selv om argumentasjonen hadde store likhetstrekk, så var formålene for erstatningsrettslig kompensasjon og formålet for straff av så forskjellig karakter, at en likhet i argumentasjonen ikke burde føre til at uskyldspresumsjonen ble krenket.

Det er antydninger i argumentasjonen fra Jebens, at han syntes at adgangen til å tilkjenne oppreisningserstatning til en frikjent person var for snevert tolket av EMD. Jeg støtter meg til Jebens uttalelser i dissensen. Det burde finnes større spillerom til å kunne formulere en erstatningsrettslig dom, uten at uskyldspresumsjonen krenkes. Å bare se hen til hvilke ord og uttrykk som brukes, kan bli for snevert. Selv om en dom bruker typiske strafferettslige ord og uttrykk i domsgrunnene, så behøver det ikke bety, sett i lys av flere momenter, at det er en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Det å bare legge vekt på de strafferettslige ord og uttrykk, gi dermed ikke et reelt bilde av dommen, som helhet.

EMD har imidlertid ikke vært helt konsekvent på at strafferettslige ord og uttrykk alltid fører til en krenkelse av uskyldspresumsjonen, hvilket *Reeves mot Norge* er et eksempel på.

4.3.3 Reeves mot Norge

Første saken hvor tilsynelatende uheldige ord ble uttrykt i en dom, men hvor dette ikke ble ansett å være en krenkelse av uskyldspresumsjon sett ut ifra sakens natur, var EMDs-dom 8. Juli 2004 *Reeves mot Norge*.⁹⁵ Saken handlet om en kvinne som var tiltalt for forsikringsbedrageri. Hun ble frikjent i lagmannsretten, men samtidig dømt til å betale erstatning. I lagmannsretten ble det uttalt:

«Lagdommer Einarsen finner at det foreligger klar overvekt av sannsynlighet for at tiltalte har gjort seg skyld i den brannstiftelsen som omhandlet i tiltalebeslutningen, selv om bevisene etter hans mening ikke er tilstrekkelige til domfellelse for disse

---

⁹⁵ EMDs dom *Reeves mot Norge*.

tiltaleposter, idet han ikke helt kan se bort fra muligheten av strøm på avveier som brannårsak».⁹⁶

EMD la til grunn at de strafferettslige ordene «skyld» og «tiltalebeslutning» ikke skulle ha blitt brukt i en sivilrettslig dom, og var «open to criticism, if read on its own».⁹⁷ Rui har også i senere tid uttalt at setningen: «gjort seg skyldig i den brannstiftelsen som omhandlet i tiltalebeslutningen» gir «klar assosiasjoner til straffeskyld».⁹⁸

Sett isolert opp imot tidligere rettspraksis ville slike tette bånd opp mot den strafferettslige saken kunne tenkes å anses som en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Men i denne dommen ble det lagt vekt på, som Allen-dommen mange år senere presiserte, at uttrykkene i seg selv ikke var avgjørende, og at de måtte se på den fulle helheten når de skulle avgjøre om uskyldspresumsjonen var krenket. De kom til at helheten talte mot at uskyldspresumsjonen var krenket, og det forelå derfor ingen krenkelse ifølge EMD. Rui påpekte i artikkelen at i *Reeves mot Norge*, knyttet erstatningsrettssaken seg sterkere opp mot den strafferettslige delen, enn den gjorde i *Orr mot Norge*.⁹⁹ Allikevel ble det da altså ikke konstatert krenkelse av uskyldspresumsjonen i *Reeves mot Norge*.

Det må presiseres at det også i *Orr mot Norge*, fantes en henvisning til at det ble foretatt en helhetsvurdering. Etter å ha vurdert at ordet «vold» kan både sees på som et strafferettslig og sivilrettslig uttrykk, slo EMD fast at «in the particular context» må ordet «vold» anses som et strafferettslig uttrykk.

Det var allikevel noe som tydet på at det var ulik helhetsvurdering som ble gjort i disse to dommene. I *Orr mot Norge* førte helhetsvurderingen til at ordet «vold» falt inn under kategorien strafferettslige ord og uttrykk. Siden strafferettslige ord og uttrykk utgjør en krenkelse av uskyldspresumsjonen, ble det konstatert krenkelse. Derimot ble det gjort en helhetsvurdering av en annerledes karakter i *Reeves mot Norge*. I *Reeves mot Norge* var det allerede klart ifølge EMD at ordene som var brukt var av strafferettslig karakter. Men her så man til en enda bredere helhetsvurdering ved at EMD la vekt på dommen som en helhet, på

---

⁹⁶ LG-2000-1118, avsnitt 2 under «Erstatningskravet».

⁹⁷ EMDs dom *Reeves mot Norge*.

⁹⁸ Jon Petter Rui (2008) s.351.

⁹⁹ Jon Petter Rui (2008) s.351.

hva som egentlig var ment å bli uttrykt, og på at ordene som var av strafferettslig karakter var kun en glipp, som ble reddet inn av helhetsinntrykket til dommen.

Reeves mot Norge brukte dermed en bredere vurderingsnorm, i motsetning til det som ble brukt i Orr mot Norge. Dette var en god del år før Allen-dommen ble avsagt, hvilket gir en liten indikasjon av hvilken retning EMD etter hvert mer formelt kom til å ta i tolkningen av når uskyldspresumsjonen anses som krenket.

4.4 Rettstilstanden i dag

4.4.1 Allen mot Storbritannia

Faktumet i Allen-dommen var at en kvinne var tiltalt for å ha ristet babyen sin så hardt at babyen døde. Hun ble først dømt og sonet en tid i fengsel. Saken ble senere gjenopptatt med nye medisinske bevis og på bakgrunn av dette ble hun frikjent. Det må nevnes at selv om hun ble formelt frikjent, var «frikjennelsen» i denne saken mer lik en henleggelse.¹⁰⁰ I og med at hun ble frikjent, søkte hun om erstatning for å ha blitt urettmessig dømt. Etter behandling i nasjonale domstoler, havnet saken til slutt hos EMD. Spørsmålet for EMD var hvorvidt uskyldspresumsjonen var blitt krenket på grunn av hvordan avgjørelsen var blitt formulert i de nasjonale domsgrunnene. EMD kom i denne saken til at dommen ikke hadde krenket uskyldspresumsjonen. Selv om Allen-dommen behandlet den frikjentes rett til erstatning, og ikke den fornærmedes rett til erstatning, så var prinsippene som ble fremsatt av generell karakter, og tilsa noe om rettstilstanden også på området hvor oppreisningserstatning tilkjennes den fornærmede etter en frifinnende dom.¹⁰¹

Allen-dommen la frem noen momenter som anvendes for å slå fast om uskyldspresumsjonen er krenket eller ikke.

---

¹⁰⁰ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 127.

¹⁰¹ HR-2018-1783-A avsnitt 26.

EMD gjorde først en grundig redegjørelse for uskyldspresumsjonens anvendelsesområde på et generelt grunnlag. Det rettslige utgangspunktet var at uskyldspresumsjonen fikk anvendelse i avgjørelser av «criminal charge».¹⁰² Videre slo domstolen fast at uskyldspresumsjonen også fikk anvendelse på erstatningsrettens område for de tilfeller det finnes en «link» mellom straffesaken og erstatningssaken.¹⁰³ De konkluderte videre med at en slik «link» eksisterer i denne konkrete saken, og at EMK art. 6, nr. 2 om uskyldspresumsjonen derfor kommer til anvendelse.¹⁰⁴

Videre gikk EMD over til å redegjøre for når uskyldspresumsjonen generelt sett anses som krenket. Det var spesielt to momenter som ble trukket frem.

Det første momentet er å se hen til hvilke ord og uttrykk som ble brukt.¹⁰⁵ Språket som brukes i domsgrunnene har i tidligere rettspraksis vært viktig, og er fortsatt av «critical importance».¹⁰⁶ Et av kravene til den språklige standarden, som EMD legger frem, er at domsgrunnene ikke må inneholde «a statement imputing criminal liability».¹⁰⁷ I den norske oversettelsen er dette gjengitt med «utsagn som tilskriver straffeskyld».

Hva vil det si at et utsagn «tilskriver» straffeskyld?

Å tilskrive noe straffeskyld vil si at utsagnet er formulert på en slik måte at det som blir uttrykt kobles opp mot den straffbare handlingen, og dermed påfører den tiltalte straffeskyld. Et eksempel på et utsagn som tilskriver noen straffeskyld er for eksempel å henvise til at personen har begått forbrytelsen ved ordbruken man har valgt. I tidligere dommer ser vi eksempler på dette ved for eksempel bruken av ordet «vold» i Orr mot Norge, og henvisning til «forbrytelse» i Y mot Norge. Disse uttrykkene og flere lignende uttrykk, gir inntrykk for eller tilskriver at personen har begått en strafferettslig handling.

Det andre momentet er et krav om å foreta en helhetsvurdering, heretter også kalt helhetsvurderingsmomentet. Tidligere har det i hovedsak vært en tilnærmet utelukkende bedømmelse av hvilke ord og uttrykk som er brukt. Et skifte i vurderingsmomentene skjedde derfor da EMD i Allen-dommen la til grunn at man i tillegg til å se hen til ordbruken i

---

¹⁰² EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 107.

¹⁰³ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 103-104.

¹⁰⁴ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, 106-108.

¹⁰⁵ Blant annet Y mot Norge og Orr mot Norge.

¹⁰⁶ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 126.

¹⁰⁷ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 101.

dommen, måtte se hen til «the nature and context of the particular proceedings»¹⁰⁸ når man vurderer om uskyldspresumsjonen er krenket. Dette betyr at uheldige ord og uttrykk ikke i seg selv skal være avgjørende for om uskyldspresumsjonen anses som krenket. Det skal evalueres ut ifra en helhetsvurdering. Rui omtalte dette skiftet som «en ikke uvesentlig endring av rettstilstanden sammenlignet med tidligere avgjørelser».¹⁰⁹

Jeg må si meg enig med Rui om at en endring fra en rent språklig vurdering, til en adgang i å ta hensyn til det helhetlige bildet i vurderingen, utgjør en vesentlig endring. EMD uttalte følgende om endringen: «when regard is had to the nature and context of the particular proceedings, even the use of some unfortunate language may not be decisive».¹¹⁰

Rui mente blant annet at dommen *Orr mot Norge*, ville fått et annet utfall hvis dommen hadde blitt avsagt i tiden etter Allen-dommen. Angående hvorvidt utfallet hadde blitt annerledes, så er det interessant å bemerke at EMD selv sa at de legger avgjørende vekt på at *sakens kontekst* taler for at ordene, og da spesielt ordet «vold», tilskrev den frikjente personen straffeskyld. Selv om det var mye som trakk i retningen av at det er lagt til grunn en streng vekt på hvilke ord som brukes, så var det til en viss grad allerede da, noe som tydet på at EMD også så hen til sakens kontekst ved vurdering av om ordet skulle anses som en krenkelse. Det kan derfor stilles spørsmålsteget ved om helhetsvurderingsmomentet i Allen mot Storbritannia egentlig kom med en kursendring på rettsområdet.

I *Reeves mot Norge* i 2004 var det enda klarere antydninger til at det var blitt foretatt en helhetsvurdering da EMD vurderte om uskyldspresumsjonen hadde blitt krenket. Også her ble det brukt ord og uttrykk i den sivilrettslige delen som hadde sterke tråder til den strafferettslige delen. Som tidligere nevnt ble det derimot lagt vekt på, som Allen-dommen mange år senere presiserte, at uttrykkene i seg selv ikke var avgjørende, og at de måtte se på den fulle konteksten til dommen før de kunne komme til en konklusjon om uskyldspresumsjonen var krenket eller ikke.

En kan derfor stille seg spørsmålet om Allen-dommen egentlig kanskje bare var en presisering av hvordan rettstilstanden allerede hadde vært på område. Også i selve Allen-dommen ble det uttrykt at eksisterende rettspraksis på området viste at vurderingstemaet til nå

---

¹⁰⁸ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 126.

¹⁰⁹ Jon Petter Rui (2014) avsnitt 2.1.3.

¹¹⁰ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 126.

har vært, og fortsatt er at «much will depend on the nature and context of the proceedings in which the impugned decision was adopted».¹¹¹

Derimot utgjorde Karmøy-saken et brudd i denne tankegangen. Her ble uskyldspresumsjonen strengt vurdert opp imot hvilke ord og uttrykk som ble brukt, og det var få, hvis ingen, holdepunkter for at EMD her gjorde noen helhetsvurdering av sakens natur eller kontekst. I dommene Hammern mot Norge¹¹², og O mot Norge¹¹³, ble det heller ikke tatt noe hensyn til at man kunne gjøre en helhetsvurdering. Hvorvidt uskyldspresumsjonen var krenket ble i begge disse dommene bedømt strengt etter hvilke ord og uttrykk som hadde blitt brukt.

Hvilket språk som ble anvendt i de ulike dommene har vært et moment som har gått igjen i alle dommene jeg har undersøkt, mens helhetsvurderingsmomentet bare går igjen i noen dommer. Dette tyder på at det har vært tendenser til å tenke i et helhetlig perspektiv tidligere, men at det ikke hadde festnet seg som et vurderingsmoment som det skal tas hensyn til når man vurderer om uskyldspresumsjonen er krenket. Allen-dommen presiserte dermed hvordan rettstilstanden skal være, og la til grunn at det skal foretas en helhetsvurdering. Denne gradvise tilnærmingen til et nytt vurderingsmoment er i tråd med EMDs dynamiske tolkningsstil. En dynamisk tolkningsstil kjennetegnes oftest av en «gradvis presisering og utvikling av reglene over tid».¹¹⁴ Spørsmålet videre blir å se på hvorvidt det foreligger en mer ensrettet praksis etter Allen-dommen. Selv om EMD ikke nødvendigvis er bundet av sin egen praksis, er det allikevel forventet at praksisen følges i og med at EMD ønsker å øke forutberegneligheten, og sikre likhet for loven i sitt arbeid.¹¹⁵

---

¹¹¹ EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia*, avsnitt 125.

¹¹² EMDs-dom 11. februar 2003 *Hammern mot Norge*.

¹¹³ EMDs-dom 11.februar 2003 *O mot Norge*.

¹¹⁴ Jørgen Aall (2018) s.45.

¹¹⁵ Jørgen Aall (2018) s.44.

4.4.2 N.A mot Norge¹¹⁶

N.A mot Norge ble avsagt i tiden etter Allen-dommen. Det er derfor interessant å se om endringene som ble stadfestet i Allen-dommen ble fulgt opp i denne dommen.

Saken handlet om et foreldrepar som ble tiltalt for å ha mishandlet sine to barn. De ble frikjent fra den strafferettslige handlingen, men dømt til å betale oppreisningserstatning til barna.

Den rettslige problemstillingen som EMD sto ovenfor var hvorvidt behandlingen av oppreisningsspørsmålet hadde en slik nær sammenheng med det strafferettslige kravet at det ville innebære en krenkelse av uskyldspresumsjonen.¹¹⁷

Det kom tidlig frem av domsgrunnene at selv om det fortsatt var av stor viktighet, til og med «critical importance», å se hen til hvilke ord og uttrykk som blir brukt, så må ordene og uttrykkene som brukes sees i lys av «the nature of the task» og «the context of the decision».¹¹⁸

Det nevnes noen ord og uttrykk som ble brukt som hadde strafferettslig karakter. Disse ordene var «medvirkning», «vold» og «mishandling». Alle tre ordene brukes innenfor strafferett. «Medvirkning» brukes imidlertid også innenfor sivilrett, og ble derfor ikke sett på som et problematisk ord.

Derimot stiltes det spørsmålsteget ved bruk av ordene «vold» og «mishandling», i og med at de generelt sett brukes mer eksklusivt i strafferetten.¹¹⁹ Bruken av ordet «vold» ble ansett som en krenkelse i Orr mot Norge, jf. avsnitt 4.3.2. Og bruken av ordet «mishandling» hadde blitt sett på som en krenkelse av uskyldspresumsjonen i Ringvold-saken, jf. avsnitt 4.3.1. I utgangspunktet, og i tråd med tidligere rettspraksis, ville man ha konkludert med at også i denne dommen ville det vært en krenkelse å anvende disse ordene. Med grunnlag i endringene som ble uttrykt i Allen-dommen konkluderte derimot EMD med at ordene «vold» og «mishandling» brukt i denne dommen ikke ble ansett som en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Begrunnelsen for at ordene «vold» og «mishandling» ikke var en

---

¹¹⁶ EMDs-dom 18.desember 2014 *N.A mot Norge*.

¹¹⁷ EMDs-dom 18.desember 2014 *N.A mot Norge*, avsnitt 41.

¹¹⁸ EMDs-dom 18.desember 2014 *N.A mot Norge*, avsnitt 41.

¹¹⁹ EMDs-dom 18.desember 2014 *N.A mot Norge*, avsnitt 48.

krenkelse denne gangen, var på grunnlag av at EMD, i *Allen mot Storbritannia*, så hen til sakens natur og kontekst.

Så hvilken kontekst, eller hva i sakens natur, er det som det legges det vekt på? Det er spesielt to ting i sakens natur som EMD trekker frem. For det første la EMD vekt på at det ikke ble spesifisert i erstatningssaken hvem av foreldrene som eventuelt hadde utført mishandling, og lot det stå åpent om hvem som var skadevolderen i denne saken.¹²⁰ For det andre var det også åpent om hvorvidt det var oppfordret til handlingen. Det var nok for å kunne pålegge personen å betale oppreisningserstatning at den tiltalte hadde samtykket til å utføre handlingen, og Høyesterett hadde derfor nøydt seg med å bevise dette.¹²¹

Den helhetlige vurderingen av dommen var derfor et avgjørende moment i *N.A mot Norge*. Også i senere rettspraksis fra EMD, når spørsmål har oppstått om EMK art. 6 nr. 2 har blitt krenket, henvises det ofte til *Allen*-dommen, og helhetsvurderingsmomentet.¹²²

5 Hvor går terskelen for å krenke uskyldspresumsjonen etter Høyesterettspraksis?

5.1 Innledning

Bøhler-dommen¹²³ redegjorde for hvordan Høyesterett skal tolke menneskerettighetene. Hvorvidt Høyesterett skal følge de samme tolkningsreglene som EMD, ved tolkning av Menneskerettighetene nasjonalt, ble gjennomgått. Det presiseres i dommen at norske domstoler skal følge de samme tolkningsreglene som EMD, men at de i tillegg har rett til å «bygge på tradisjonelle norske verdiprioriteringer».¹²⁴ Det er heller ikke tenkt at nasjonale domstoler skal anvende en like dynamisk fortolkning av EMK som EMD gjør, i og med at

---

¹²⁰ EMDs-dom 18.desember 2014 *N.A mot Norge*, avsnitt 47.

¹²¹ EMDs-dom 18.desember 2014 *N.A mot Norge*, avsnitt 47.

¹²² Se blant annet: EMDs dom 3.oktober 2019, *Fleischner mot Tyskland* og EMDs dom 27. nov 2018, *Urat mot Tyrkia*.

¹²³ HR-2000-30-B.

¹²⁴ HR-2000-30-B s.1008.

Høyesterett ikke har rollen som rettsskapende institusjon på menneskerettens rettsområde. Imidlertid må det påpekes at menneskerettighetene er såkalte minimumsrettigheter, jf. EMK art. 53. Dette betyr at det ikke er noe i veien for at nasjonalstatene, hvis de ønsker det, kan fastsette strengere krav enn det som fremkommer av menneskerettighetene. Det kan derfor være interessant og se om det er noe som skiller den nasjonale praksisens fra EMD sin praksis på akkurat dette område, og om det har endret seg etter at Allen-dommen ble avsagt.

5.1.1 Å ikke krenke uskyldspresumsjonen - en krevende oppgave

Det er en «krevende oppgave»¹²⁵ å hindre at uskyldspresumsjonen krenkes i domsgrunnene når man skal pålegge en strafferettslig frikjent person å betale oppreisningserstatning. Det er en balansegang, hvor det balanseres mellom det å gi en tilstrekkelig dekkende begrunnelse til hvorfor erstatning skal tilkjennes, samtidig som man ikke røkker ved den frifinnende dommen.¹²⁶

En nylig opphevet lagmannsrettsdom er et godt eksempel på denne krevende balansegangen. Uskyldspresumsjonen ble ikke krenket i denne saken, men det ble heller ikke gitt en dekkende nok begrunnelse til hvorfor det skulle tilkjennes erstatning. Saken handlet om en mann som var tiltalt for *grov* kroppsskade med døden til følge. Retten fant det derimot kun strafferettslig bevist at den tiltalte hadde påført en kroppsskade, som ikke ble ansett som grov. Det sivile kravet gjaldt oppreisning for grov kroppsskade med døden til følge. Erstatningskravet dekket dermed et større faktum enn den tiltalte ble strafferettslig dømt for. I domsgrunnene ble det ikke lagt frem noen begrunnelse til hvorfor det skulle tilkjennes oppreisningserstatning til den fornærmede, noe som klart var en saksbehandlingsfeil. Høyesterett uttalte: «Når avgjørelsen overhodet ikke inneholder noe om hvilket beviskrav som gjelder for det sivile kravet, eller en påfølgende vurdering av om det er oppfylt, gir ikke lagmannsrettens domsgrunner Høyesterett muligheten for å prøve om lagmannsrettens rettsanvendelse er riktig».¹²⁷ Det stilles derfor et visst krav til hva som må fremkomme i dommen om hvorfor det finnes sannsynlighetsovervekt, eller hvorfor det ikke finnes sannsynlighetsovervekt for at personen har gjort en skadegjørende handling. Dette er også fastslått også i tvl. § 19-6 fjerde ledd, jf.

---

¹²⁵ HR-2014-1411-U avsnitt 4, HR-2018-1909-A.

¹²⁶ HR-2014-1411-U avsnitt 4, HR-2018-1909-A.

¹²⁷ HR-2019-01009-U.

femte ledd, hvor det stilles krav til at domsgrunner i sivile saker må inneholde: En framstilling av saken, partenes påstand med påstandsgrunnlag, og rettens vurderinger.

Tross at det anses som en krevende oppgave å formulere slike sivile domsgrunner, så er det ikke en umulig oppgave, og det finnes visse normer man kan holde seg innenfor for å unngå å krenke uskyldspresumsjonen.

5.2 HR-2018-1783-A

Denne saken omhandlet en person som ble tiltalt for forsettlig voldtekt mot en mindreårig. Vedkommende ble derimot frifunnet i lagmannsretten, men ble dømt til å betale oppreisningserstatning.

Det var særlig to problemstillinger som ble behandlet i denne dommen: Den første problemstillingen var om det i det hele tatt var anledning til å pålegge den tiltalte å betale oppreisningserstatning når vedkommende i samme sak ble frikjent for den strafferettslige handlingen, eller om dette var i strid med uskyldspresumsjonen.

Den andre problemstillingen var om det i dette konkrete tilfelle var en krenkelse av uskyldspresumsjonen å pålegge den tiltalte erstatning ut ifra hvordan dommen fra lagmannsretten ble formulert.

Påstanden om at det er en krenkelse av uskyldspresumsjonen at personen blir pålagt å betale erstatning når vedkommende er frikjent strafferettslig, ble først behandlet. Høyesterett gjorde første en redegjørelse av hvorvidt det er adgangen til å tilkjenne erstatning i slik tilfeller på et generelt grunnlag.¹²⁸ Det ble tatt utgangspunkt i grl. § 96 annet ledd. Med støtte i forarbeidene for grunnlovsendringene, la Høyesterett til grunn at grl. § 96 er ment å forstås i lys av EMK art. 6 nr. 2. Det ble videre henvist videre til tidligere Høyesterettspraksis, og konklusjonen ble at «det klart at dagens praksis om å pådømme erstatningskrav i samme sak som straffekravet også når skadevolder er frifunnet for straffekravet, ikke er i strid med Grunnloven § 96 annet ledd».¹²⁹ Det er et interessant moment at det fortsatt argumenteres mot muligheten til å pålegge en frikjent person å betale oppreisningserstatning. Det sier noe om at det fortsatt

---

¹²⁸ HR-2018-1783-A, avsnitt 20.

¹²⁹ HR-2018-1783-A, avsnitt 24.

eksisterer sterke meninger mot dagens ordning, og at det ikke er en fullstendig enighet om at dagens rettstilstand på området er den beste. Også Høyesterett innrømmer at det finnes argumenter for og imot ordningen som tillater at en straffefrikjent person kan bli pålagt å betale oppreisningserstatning, men at hvis rettstilstanden må endres, så er det en oppgave for lovgiver.

Høyesterett går så over til å behandle når uskyldspresumsjonen anses for krenket etter EMK art. 6 nr. 2. For å trekke opp disse grensene anvendes EMD-praksis som den primære rettskilden. Den mest sentrale avgjørelsen som Høyesterett ser hen til er Allen-avgjørelsen. Høyesterett kalte Allen-avgjørelsen for et «naturlig utgangspunkt».¹³⁰ En ser dermed at Allen-avgjørelsen har fått en sentral plass som rettskilde i bedømmelsen av om domsgrunnene er i strid med uskyldspresumsjonen.

Om Allen-dommen sier Høyesterett i avsnitt 32:

«Jeg trekker ut av denne dommen (...), at det må foretas en totalvurdering, der «the use of some unfortunate language» ikke uten videre innebærer en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Ord og uttrykk som ikke er spesifikt strafferettslige, men som naturlig leder tankene i retning av straffbare handlinger, kan imidlertid etter omstendighetene medføre en krenkelse dersom bruken av dem ut fra sammenhengen innebærer at skadevolder i realiteten blir tilskrevet en straffbar handling. I så fall holder det ikke at begrunnelsen for øvrig påpeker forskjellen på strafferettslig og sivilrettslig beviskrav og understreker at tilkjenningen av erstatningen ikke rokker ved den strafferettslige frifinnelsen».¹³¹

Som påpekt i Allen-dommen, er det ikke nødvendigvis avgjørende nøyaktig hvilke ord og uttrykk som brukes. Hvis realiteten er slik at personen blir ansett som skyldig i å ha gjort den straffbare handlingen hjelper det ikke, at man «påpeker forskjellen på strafferettslige og sivilrettslige beviskrav og understreker at tilkjenningen av erstatning ikke rokker ved den strafferettslige frifinnelsen».¹³² Det er helhetsvurderingen som er det sentrale.¹³³

---

¹³⁰ HR-2018-1783-A avsnitt 26.

¹³¹ HR-2018-1783-A, avsnitt 32 (...) markerer utelatt del.

¹³² HR-2018-1783-A.

¹³³ HR-2014-1411-U avsnitt 4.

Så hvordan foretar Høyesterett en slik helhetsvurdering?

Høyesterett begynner med å angi hvilke uheldige ord og uttrykk som er brukt. I avsnitt 33-40 nevnte Høyesterett blant annet at lagmannsretten i sin dom gjenga et lengre avsnitt fra tingrettens dom. Den gjengitte delen fra tingretten beskrev sakens bakgrunn, sakshistorikk og andre vesentlig deler. Det er slett ikke uvanlig at lagmannsretten gjengir deler av tingrettens dom, og det i seg selv er ikke problematisk. Det som var problematisk var derimot at i avsnittene som ble gjengitt fra tingretten ble det ofte henvist til den frikjente personen som «tiltalt», og den andre parten som «fornærmet».

Det er for så vidt logisk at personene ble omtalt som tiltalt og fornærmet, i og med at personene under tingrettens behandling av det strafferettslige kravet var tiltalt og fornærmet. Under behandlingen av det sivilrettslige kravet var det imidlertid uheldig, som Høyesterett også påpekte, at slik strafferettslig terminologi ble anvendt. Grunnen til at det var uheldig å henvise til parten som «tiltalt» og «fornærmet», var fordi disse benevningen hører hjemme innenfor strafferetten. I sivilrettslige saker er partene ikke omtalt som «tiltalt» og «fornærmet». I stedet brukes benevningen «saksøker» for den parten som søksmålet er anlagt av, og «saksøkt» for den som søksmålet er anlagt mot.¹³⁴ Enda mer konkret, men uten å bevege seg over på strafferettens område, kan man også tenke seg at benevningene «skadevolder» og «skadelidte» fra erstatningsretten,¹³⁵ bør kunne anses som en akseptabel måte å henvise til partene på. Selv om dette ikke er eksplisitt nevnt av Høyesterett som en løsning er det naturlig å tenke at det kan være en mulig løsning. Den tiltalte i straffesaken bør derfor, ut fra den tankegangen, omtales som den skadevoldende i sivilrettssaken, og den fornærmede i straffesaken bør omtales som skadelidte i sivilrettssaken. På den måten gjør man et enkelt, men samtidig tydelig skille på hvilket rettsområde man befinner seg på.

Det er imidlertid ikke bare benevningen på personene som Høyesterett reagerte på i sitatet som ble brukt fra tingretten. Det var også problematisk hvordan sitatet henviste til de strafferettslige handlingene i en så grundig beskrivelse: «som ikke godt kan være annet enn straffbare seksuelle overgrep begått med forsett».¹³⁶

---

¹³⁴ Jens Edvind Skoghøy «Tvisteløsning» s.263.

¹³⁵ Peter Lødrup «Lærebok i Erstatningsrett» 6.utgave s.43.

¹³⁶ HR-2018-1783-A, avsnitt 36.

Skyldkravet for oppreisingserstatning var «forsettlig eller grovt aktløst». At det allerede i lovteksten settes et krav til at det bevises med sannsynlighetsovervekt at handlingen er gjort med forsett, eller grov aktløshet, trekker det i seg selv linjer til den strafferettslige delen. Det blir derfor vanskelig å skille hvordan man formulerer den sivilrettslige delen fra den strafferettslige delen når store deler av vurderingstemaene er såpass like. Det er derimot noen helt konkrete råd vi kan hente fra denne Høyesterettsdommen.

Høyesterett pekte ut noen ord som var uheldige å bruke i den sivilrettslige delen. De ordene som nevnes spesifikt er: «Seksuelle overgrep», «alvorlig krenkelse» og «seksuelle overgrepshandlinger».¹³⁷ Disse ordene er av strafferettslig karakter, og bør derfor ikke brukes i en sivilrettslig dom.

Selv om Høyesterett pekte ut helt konkret ordene som var problematiske, så kom ikke Høyesterett med rettleiding til hvordan man i stedet kan formulere seg for å ikke krenke uskyldspresumsjonen.

Det finnes imidlertid en viss rettleiding i selve rettsgrunnlaget for å tilkjenne oppreisningserstatning. I skl. §3-5 første ledd bokstav b, jf. §3-3 er det nevnt hva som må sannsynliggjøres. Det må være sannsynlighetsovervekt for at saksøkeren er «tilføyd krenking», eller at det er «utvist mislig atferd» overfor saksøkeren. En kunne derfor henvist til handlingsforløpet ved å si at det er stor sannsynlighet for at saksøkte har gjennomført samleie med saksøkeren uten samtykke, og dermed utvist mislig atferd. En kunne også brukt uttrykket «tilføyd krenking». Lagmannsretten omtalte handlingen i stedet som en «alvorlig krenkelse». Dette kan tyde på at det er beskrivelsen av graden av krenkelsen, som Høyesterett reagerte på. I og med at vilkåret for å tilkjenne oppreisningserstatning er at det har skjedd en krenkelse, og ikke en *alvorlig* krenkelse, er det ikke nødvendig, og heller ikke riktig å henvise til at det har skjedd en *alvorlig* krenkelse. En slik henvisning til en høyere grad av krenkelse, må tolkes som en uheldig link til den strafferettslige saken, og de strafferettslige ordene i saken utgjorde derfor en krenkelse av uskyldspresumsjonen.

Når Høyesterett har slått fast hvilke strafferettslige ord og uttrykk som hadde blitt brukt, var det neste de gjorde å se hvorvidt disse ordene og uttrykkene kunne reddes inn av såkalte «cautionary statements». Lagmannsretten hadde brukt «Cautionary statements» ved å henvise

---

¹³⁷ HR-2018-1783-A, avsnitt 38.

til det ulike beviskravet på strafferetten og sivilrettens område, og for å spesifisere at den sivilrettslige dommen ikke på noen måte rokket ved frifinnelsen i den strafferettslige dommen. Høyesterett sa om dette i avsnitt 40:

«Som nevnt har imidlertid EMD i Orr-dommen [EMD-2004-31283]1 avsnitt 52-53 uttalt at slike «cautionary statements» ikke uten videre er nok til å overholde uskyldspresumsjonen. Jeg er kommet til at lagmannsrettens begrunnelse, på tross av disse uttalelsene, samlet sett utgjør en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Jeg legger da særlig vekt på det omfattende sitatet fra tingrettens dom og lagmannsrettens uklare uttalelse om hva den utleder av sitatet».¹³⁸

Høyesterett kom her i uttalelsen med en henvisning til at det er foretatt en helhetsvurdering.¹³⁹ De uttaler at de har kommet fram til at det foreligger en krenkelse, og at krenkelsen ligger «i det samlede inntrykk begrunnelsen gir».¹⁴⁰ Tross at Høyesterett bygger på Allen-dommen, og at de har gjort en vurdering av det samlede inntrykk, så er det lite som kommer fram om hva som egentlig legges vekt på i den samlede vurderingen som ble gjort av Høyesterett.

Derimot får man et mer helhetlig bilde, ved å samle de momentene som vektlegges i flere Høyesterettsdommer i tiden etter Allen-avgjørelsen.

5.3 Momenter i en helhetsvurdering

*Det er «vesentlig at domsgrunnene får frem forskjellene i beviskrav».*¹⁴¹ For at uskyldspresumsjonen ikke skal anses som krenket, er en redegjørelse av det ulike beviskravet på strafferettens og sivilrettens område.¹⁴² En unnlattelse av å nevne forskjellen i beviskravene fører ikke i seg selv til en krenkelse av uskyldspresumsjonen, men det kan være et moment i å kartlegge hvorvidt uskyldspresumsjonen har vært krenket.¹⁴³

*Videre bør man unngå «typisk strafferettslig terminologi».*¹⁴⁴ Ord og uttrykk som ikke nødvendigvis sier at personen er strafferettslig skyldig, men som «naturlig leder tankene i

---

¹³⁸ HR-2018-1783-A, avsnitt 40.

¹³⁹ HR-2018-1783-A, avsnitt 41.

¹⁴⁰ HR-2018-1783-A, avsnitt 41.

¹⁴¹ HR-2014-1411-U, avsnitt 4.

¹⁴² HR-2014-1411-U, avsnitt 4.

¹⁴³ HR-2015-1299, avsnitt 5.

¹⁴⁴ HR-2014-1411-U, avsnitt 4.

retning av straffbare handlinger», eller er «utformet slik at de i realiteten må lede til den konklusjon at det ikke var grunnlag for frifinnelse»¹⁴⁵ bør unngås. Dette for at det ikke skal oppfattes som en krenkelse av uskyldspresumsjonen.¹⁴⁶ Noen strafferettslige ord er klart fullt og helt av strafferettslig karakter. Imidlertid det finnes en god del ord som befinner seg i grenseland. Ved en gjennomgang av flere Høyesterettsdommer som hadde krenket uskyldspresumsjonen, viste det seg at Høyesterett ikke alltid er konsekvent i akkurat hvilke ord og uttrykk som blir ansett som krenkende. Kanskje er det akkurat helhetsinntrykket som skiller de ulike dommene fra hverandre, og fører til at et ord uproblematisk kan brukes i en dom, men hvor det anses som en krenkelse av uskyldspresumsjonen i en annen dom.

*Premissene skal «ikke kobles opp mot elementer i straffesaken som for eksempel tiltalebeslutningen eller spørsmålsskriftet til lagretten».*¹⁴⁷ Rettsaken som behandler spørsmålet om oppreisningserstatning må heller ikke være en omkamp om straffespørsmålet.¹⁴⁸

*Det må «uttrykkelig sies at idømmelsen av erstatningsansvaret ikke røkter ved den konklusjon at det ikke er grunnlag for straffansvar».*¹⁴⁹ Det er slått fast at en «strafferettslig skyldkonstatering» i dommen må anses som en krenkelse av uskyldspresumsjonen.¹⁵⁰

*«Domsgrunnene må heller ikke ellers etterlate det inntrykk at retten mener det var grunnlag for straffansvar, eller være utformet slik at de i realiteten må lede til den konklusjon at det ikke var grunnlag for frifinnelse».*¹⁵¹ Det må heller ikke fremkomme tvil vedrørende frifinnelsen.¹⁵² Som eksempel på dette har det blitt ansett som en krenkelse av uskyldspresumsjonen at man har uttrykt tillit til forklaringer fra den fornærmede av den beskaffenhet, at de kan oppfattes som at de indikerer skyld hos den tiltalte. For eksempel har det vært ansett som en krenkelse av uskyldspresumsjonen at det er skrevet i domsgrunnene at fornærmede har uttalt seg troverdig om forholdet, i og med at det sådde tvil om den tiltalte faktisk var uskyldig.¹⁵³ Hvis realiteten er slik at personen blir ansett som skyldig i å ha gjort

---

¹⁴⁵ HR-2014-705, avsnitt 4.

¹⁴⁶ HR-2018-1783-A.

¹⁴⁷ HR-2014-1411-U, avsnitt 4.

¹⁴⁸ LB-2019-11721.

¹⁴⁹ HR-2014-1411-U, avsnitt 4.

¹⁵⁰ HR-1999-63-A.

¹⁵¹ HR-2014-1411-U, avsnitt 4.

¹⁵² LB-2019-11721.

¹⁵³ HR-2014-524-U avsnitt 4, se også: HR-2014-714-U.

den straffbare handlingen, hjelper det ikke, slik som det er uttrykt i Høyesterettsdommen fra 2018, at man «påpeker forskjellen på strafferettslige og sivilrettslige beviskrav, og understreker at tilkjenningen av erstatning ikke rokker ved den strafferettslige frifinnelsen».¹⁵⁴

De ulike momentene som er vektlagt i Høyesterett sine domsgrunner fra 2013 til i dag, skiller seg ikke nødvendigvis vesentlig fra hvilke momenter som ble vektlagt også før 2013. Men det er en tendens til at det er et større samspill som anvendes mellom de ulike momentene, og at det er det helhetlige inntrykket til slutt har den avgjørende vekten.

6 Avsluttende bemerkninger

Problemstillingen jeg har forsøkt å svare på er: «Hvordan kan den fornærmede tilkjennes oppreisningserstatning, når den tiltalte er frifunnet, uten å krenke uskyldspresumsjonen?» Det er tydelig etter å ha studert temaet at det er en krevende oppgave å skulle formulere erstatningsrettslige dommer uten å krenke uskyldspresumsjonen. Når vi ser på de momentene som EMD bidrar med til rettledning på hvordan man unngår å krenke uskyldspresumsjonen, er det et vesentlig momentet at ikke domsgrunnene, ut ifra et helhetlig perspektiv, tilskriver den frikjente noen strafferettslig skyld.

Dagens ordning med å behandle strafferettslige krav og sivilrettslige krav samtidig vanskeliggjør oppgaven med å ikke krenke uskyldspresumsjonen. Det ville kunne tenkes at det å behandle sakene i adskilte rettssaker ville kunne senke muligheten for å begå en krenkelse, men samtidig er det et dårlig alternativ prosessøkonomisk. Ensrettingsprinsippet kan også tenkes som et alternativ for å hindre at man krenker uskyldspresumsjonen. Men ensrettingsprinsippet har bekymringsverdige momenter i forhold til den fornærmedes rettigheter til erstatning, som heller ikke gjør denne modellen mer ønskelig enn noen annen modell. Dagens modell er ikke uten problemer, men et skifte i hvordan man tenker når man utformer erstatningsrettslige dommer kan tenkes å avhjelpe noe, slik at uskyldspresumsjonen ikke blir krenket. Selv om straffesaken og den sivilrettslige saken ikke fysisk atskilles fra hverandre, er det viktig at tankesettet man har når man begynner å løse den sivilrettslige saken

---

¹⁵⁴ HR-2018-1783-A.

er atskilt fra den strafferettslige saken. De ord som er typisk strafferettslige bør ikke brukes i den sivilrettslige saken. I stedet bør man søke etter å anvende mer sivilrettslige termer, i blant annet hvilke benevninger man har på den fornærmede og den tiltalte, og også hvilke termer man bruker når man beskriver sakens faktum. Samtidig har Allen-dommen påpekt at i bedømmelsen av om uskyldspresumsjonen er krenket, er det et vesentlig moment at man ser dommen i et helhetlig perspektiv, og tar hensyn til saken natur og kontekst. Dette gir et litt større spillerom til å utforme en etterfølgende erstatningsrettslig del, uten å krenke uskyldspresumsjonen. Det er antydninger i både etterfølgende praksis hos EMD, og hos Høyesterett, at dette helhetsmomentet tillegges større vekt enn før.

7 Kilder

Lover

Lov om skadeserstatning (skadeerstatningsloven) av 1969

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 1986

Lov om straff (straffeloven) av 2005

Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 2005

Konvensjoner

Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 4.november 1950.

Forarbeider

NOU 2000:33 Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff

NOU 2016:24 Ny straffeprosesslov

Andre dokumenter

Innst.281 S (2010–2011): Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om representantforslag fra stortingsrepresentantene Trine Skei Grande og Borghild Tenden om å revidere Grunnloven

Dok.nr.16 (2011-2012) *Rapport fra Menneskerettsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven*

NUT 1969:3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen

Dommer fra Høyesterett

Rt.1984-513

HR-1992-153-K

HR-1994-63-B

HR-1996-57-B

HR-1998-59-A
HR-1999-63-A
HR-2000-30-B
HR-2003-227-A
HR-2005-1654-A
HR-2007-17-A
HR-2007-85-A
HR-2008-1736-A
HR-2009-2179-A
HR-2012-132-U
HR-2013-83-U
Rt.2013 s.287
HR-2014-524-U
HR-2014-705
HR-2014-714-U
HR-2014-1411-U
HR-2014-2472-A
HR-2015-1299
HR-2015-2350-U
HR-2017-2387-U
HR-2018-1705-U
HR-2018-1783-A
HR-2018-1909-A
HR-2019-01009-U
HR-2019-1606-U
HR-2019-440-A

Dommer fra Lagmannsretten

LG-1998-260-2
LG-2000-1118
LE-2003-60
LB-2019-11721

Dommer fra den Europeiske menneskerettsdomstolen (EMD)

EMDs dom 25. april 1978 *Tyrer mot Storbritannia* – søkenummer: 5856/72

EMDs dom 9.oktober 1979 *Airey mot Irland* – søkenummer: 6289/73

EMDs dom 7.juli 1989 *Soering mot Storbritannia* – søkenummer: 14038/88

EMDs-dom 25.august 1995 *Sekanina mot Østerrike* – søkenummer: 13126/87.

EMDs-dom 21.mars 2000 *Rushiti mot Østerrike* – søkenummer: 28389/95

EMDs-dom 11. februar 2003 *Hammern mot Norge* – søkenummer: 30287/96

EMDs-dom 11.februar 2003 *O mot Norge* – søkenummer: 29327/95

EMDs-dom 11.februar 2003 *Ringvold mot Norge* – søkenummer: 34964/97

EMDs-dom 11.februar 2003 *Y mot Norge* – søkenummer: 56568/00

EMDs-dom 08.Juli 2004 *Reeves mot Norge* – søkenummer: 4248/02

EMDs-dom 15.mai 2008 *Orr mot Norge* – søkenummer: 31283/04

EMDs dom 28.juli 2011, *Nunez mot Norge* – søkenummer: 55597/09

EMDs-dom 12.juli 2013 *Allen mot Storbritannia* - søkenummer: 18837/06.

EMDs dom 01.juli 2014 *S.A.S mot Frankrike* – søkenummer: 43835/11

EMDs-dom 18.desember 2014 *N.A mot Norge* – søkenummer: 27473/11

EMDs dom 27. nov 2018, *Urat mot Tyrkia* – søkenummer: 53561/09

EMDs dom 3.oktober 2019, *Fleischner mot Tyskland* – søkenummer: 61985/12

Bøker

Aall, Jørgen, *Rettsstat og Menneskerettigheter*, (Fagbokforlaget 2018).

Lødrup, Peter – Morten Kielland, *Lærebok i Erstatningsrett*, (Gyldendal Akademiske 2009)

Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og Standpunkt*, (Universitetsforlaget 2015)

Skoghøy, Jens Edvin, *Tvisteløsning*, (Universitetsforlaget 2017)

Artikler

Elgesem, Frode «Tolkning av EMK – Menneskerettsdomstolens metode» *Lov og Rett*, 2003, Nr. 4-5

Johnsen, John T «Hva ble Norge dømt for i Strasbourg?» *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 2006, Nr. 1

Krokeide, Kjetil «Bom stopp for sprikende konklusjoner» *Tidsskrift for strafferett*, 2003, nr.2

Rui, Jon Petter «Fra menneskerettighetsdomstolen Utvalgte avgjørelser for perioden 23. januar til 18. august 2008» *Tidsskrift for strafferett*, 2008

Rui, Jon Petter «Uskyldspresumsjonens vern mot omtale av straffesaker før straffedom og etter frifinnelse» *Tidsskrift for strafferett*, 2014

Strandbakken, Asbjørn «Frifunnet for straff – idømt erstatningsansvar – Om beviskravet i straffesaker og sivile saker» *Lov og Rett*, 1998

Avhandlinger

Strandbakken, Asbjørn. Uskyldspresumsjonen : "In Dubio Pro Reo" (2003)

Nettsider

European Court of Human Rights, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*. https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf (Sist sjekket: 12.11.19)

NRK: Arvid Sjødin: - Dommen er en skam (2018) <https://www.nrk.no/rogaland/tengsfetterens-advokat-om-jan-saken--en-skam-1.13882006> (Sist sjekket 16.11.19)

Advokatbladet: Her er nyhetene i forslaget til ny straffeprosesslov(2016) <https://www.advokatbladet.no/faste-forsvarere-straffeprosesslov/her-er-nyhetene-i-forslaget-til-ny-straffeprosesslov/110397> (Sist sjekket 16.11.19)

Høringssvar fra Anne Robberstad til NOU 2016: 24 https://www.regjeringen.no/contentassets/addade5d609e4683a3f6217304df9fc9/anneroerberstad.pdf?uid=Anne_Robberstad (Sist sjekket 16.11.19)

Høringssvar fra Agder Lagmannsrett til NOU 2016: 24

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=ee4d16c7-4ba1-48c6-8739-94f8f47e044d> (Sist sjekket:16.11.19)

Høringssvar på NOU 2016:24 fra Den norske advokatforening

https://www.regjeringen.no/contentassets/addade5d609e4683a3f6217304df9fc9/advfo.pdf?uid=Den_norske_advokatforening (Sist sjekket: 16.11.19)

Høringssvar på NOU 2016:24 fra Finans Norge

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=0da74d4e-e6c1-459e-b571-bab8c3917c1e> (Sist sjekket 16.11.19)

